

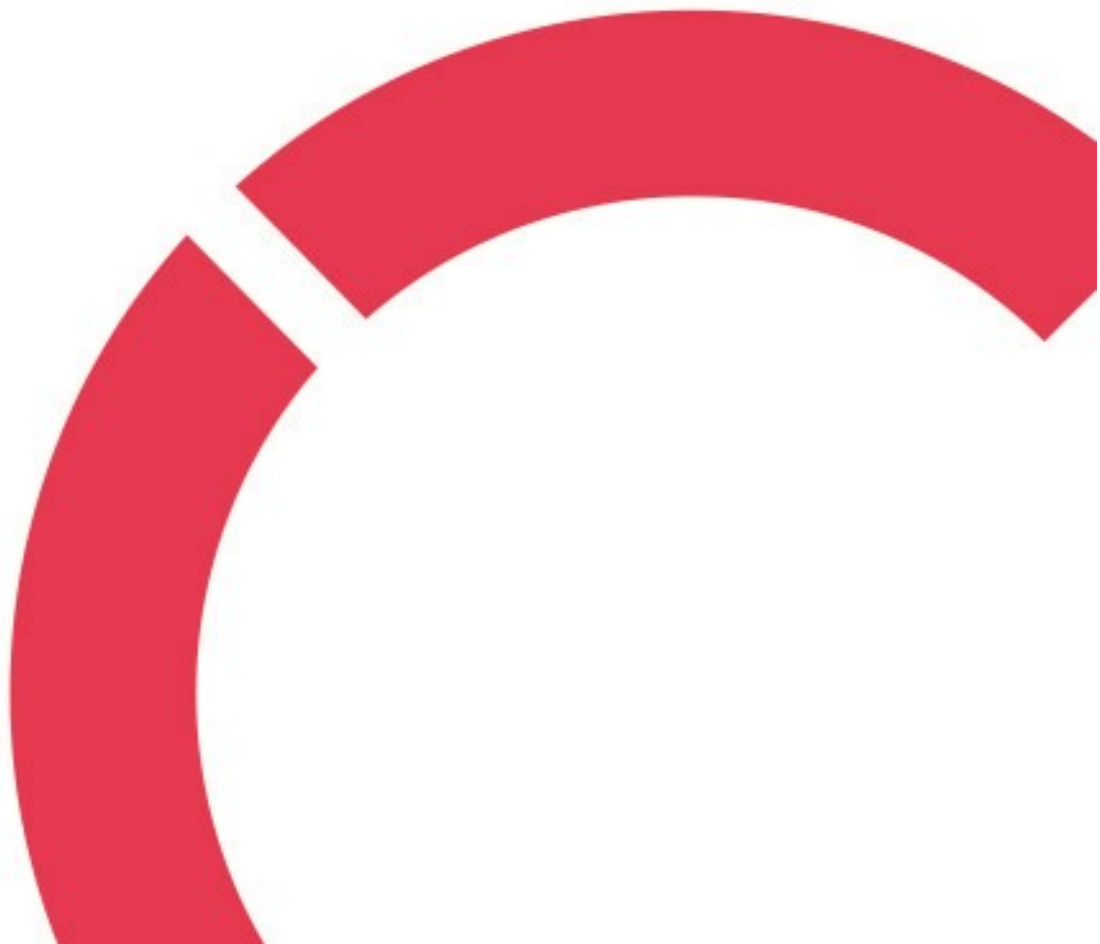
Julia Härkönen, Suvi Niemi & Mira Viitanen

KAVERITAITOT VARHAISKASVATUKSESSA

Kaveritaitotuokit Kärsämäen ja Rantsilan päiväkoteihin

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU**

**Sosionomikoulutus
Toukokuu 2023**

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Toukokuu 2023	Tekijä/tekijät Julia Härkönen, Suvi Niemi & Mira Viitanen
Koulutus Sosionomi AMK	☒ AMK ☐ YAMK	
Työn nimi KAVERITAITOT VARHAISKASVATUKSESSA. Kaveritaitotuokiot Kärsämäen ja Rantsilan päiväkoteihin.		
Työn ohjaaja Kirsi Herranen-Somero	Sivumäärä 33 + 19	
Työelämäohjaaja Eila Arffman ja Riikka Sarjanoja		
<p>Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli lasten kaveritaitojen vahvistaminen ja sitä kautta kiusaamisen ehkäiseminen. Tavoitteena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida draamapedagogiikkaan ja yhteiseen keskusteluun pohjautuvia kaveritaitotuokioita 3–5-vuotiaille lapsille Siikalatvan Rantsilan ja Kärsämäen päiväkoteihin.</p> <p>Tutkimukset osoittavat kiusaamista olevan jo varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Vuorovaikutustaitojen sekä kaveritaitojen oppiminen voi ehkäistä kiusaamista myöhemmässä iässä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa tutkittiin kaveritaitoja, vuorovaikutustaitoja, kiusaamista, kiusaamisen ehkäisyä sekä draamapedagogiikkaa. Näiden teorioiden pohjalta päiväkodeille suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin neljästä tuokiosta koostuva kuvitteellinen, Metsälän päiväkodista kertova kokonaisuus syksyllä 2022 ja keväällä 2023.</p> <p>Draamapedagogiikkaa hyödyntäen koostetut tuokiot pitivät sisällään tarinaosuuden, pöytäteatterin ja lasten itse tuottamaa sisältöä, aina aihepiirin sisältöön liittyen. Tuokiot oli jaettu omiin teemoihinsa, joihin tuotettiin omat materiaalit: aiheeseen liittyvä kuvallinen tarinakortti, pöytäteatterinuket, Metsälän päiväkodin rekvisiittaa, Metsälän hahmoihin perustuvat päähineet sekä värityskuvia. Lisäksi materiaaleihin liittyvät ohjeistukset tuokioiden pitämistä varten. Materiaalit jäivät lapsiryhmiin lasten leikkeihin sekä mahdollisesti myöhemmin pidettäviin tuokioihin. Näin aiheen jatkumo on lapsiryhmissä mahdollista.</p> <p>Palautetta kerättiin tuokioiden päätteeksi lapsilta toiminnallisesti sekä ryhmän kasvattajilta suullisesti. Näiden pohjalta kerättiin tietoa tuokioiden tarpeellisuudesta. Palautteen pohjalta voi huomata, että kaveritaitojen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa oli tarpeellista.</p>		
Asiasanat draamapedagogiikka, kaveritaidot, kiusaaminen, kiusaamisen ehkäisy, sosiaaliset taidot, varhaiskasvatus, vuorovaikutustaidot		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date May 2023	Author Julia Härkönen, Suvi Niemi & Mira Viitanen
Degree programme Bachelor of Social Services		
Name of thesis FRIENDSHIP SKILLS IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION. Friendship skills activity moments for Kärsämäki's and Rantsila's daycare.		
Centria supervisor Kirsi Herranen-Somero	Pages 33 + 19	
Instructor representing commissioning institution or company Eila Arffman and Riikka Sarjanoja		
<p>The subject of this practice-based thesis was to strengthen children's friendship building skills and thus prevent bullying. The aim of the thesis was to plan, implement and evaluate activity moments based on drama pedagogy and collective conversation to children between the ages of 3-5 years in daycare centres in Rantsila, Siikalatva and Kärsämäki.</p> <p>Research shows that bullying exists among children even in the early childhood education. Interaction skills and friendship building skills may prevent bullying in later years. In the theoretical part of the thesis this study focuses on friendship building skills, interaction skills, bullying, the prevention of bullying as well as drama pedagogy. Based on these theories, four activity moments, taking place in an imaginary Metsälä daycare, were planned, implemented and evaluated in the fall of 2022 and spring of 2023.</p> <p>The activity moments which utilized drama pedagogy, included a story section, table theatre and contents produced by children. These were always in alignment with the topic. The activity moments were divided into separate themes, and material was produced based on each theme. These included illustrated story cards based on the topic, table theatre dolls, props for Metsälä daycare, head dresses based on the Metsälä characters and coloring images. Instructions on running the activity moments were also created. The materials were left in the child groups for them to play with and for possible later activity moments. This enabled continuum of the subject in the child groups.</p> <p>Verbal feedback was collected from the children and educators after the activity moments. The importance of these activity moments was evaluated based on this information. The feedback shows that strengthening of friendship building skills in early childhood education is needed.</p>		
<p>Key words bullying, drama pedagogy, early childhood education, friendship skills, interaction skills, prevention of bullying, social competence</p>		

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

DRAAMAPEDAGOGIIKKA

Draamapedagogiikka eli draamakasvatus on luovia eri taiteiden keinoja hyödyntävää kasvatuksellista ja opetuksellista toimintaa. Draamatyöskentelyllä ei ensisijaisesti pyritä esitettävään näytelmään, vaan tärkeintä siinä on prosessi ja siinä tapahtuva oppiminen.

KAVERITAIIDOT

Kaveritaidot käsitteenä koskee lähinnä vertaisten keskinäistä vuorovaikutusta. Kaveritaidot ovat sosiaalisten taitojen tavoin opittavissa olevia taitoja.

SOSIAALISET TAIIDOT

Sosiaalisia taitoja ovat esimerkiksi kuuntelemisen taito, empatiakyky, toisten huomioon ottaminen, tiimityöskentelytaito, mukautumiskyky sekä arvostus toisia ihmisiä kohtaan. Kuten muitakin taitoja, myös sosiaalisia taitoja pidetään opittuina.

VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa yhdistyy kasvatus, opetus ja hoito. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää lapsen hyvinvointia.

VERTAISRYHMÄ

Vertaisryhmällä tai vertaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samanikäisiä ja samalla kehitystasolla.

VUOROVAIKUTUS

Vuorovaikutus voidaan jakaa sekä verbaaliseen että nonverbaaliseen viestintään. Verbaalinen viestintä on sanoja ja puheen sisältöä, kun taas nonverbaalinen viestintä on esimerkiksi ilmeitä, eleitä, äänenkäyttöä ja kosketusta.

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TYÖMME TOIMINNALLISENA OPINNÄYTETYÖNÄ	3
2.1 Aihe, tausta ja toimintaympäristö	3
2.2 Tavoitteet ja toteutus	4
2.3 Aikaisempaa tutkimustietoa	4
2.4 Tutkimusmenetelmä ja rajaukset	5
2.5 Laadullisuus ja eettisyys	6
3 VUOROVAIKUTUSTAITOT	7
4 KAVERITAITOT	8
4.1 Kaveritaitojen osa-alueet	8
4.1.1 Ryhmässä toimimisen taidot	8
4.1.2 Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot	9
4.1.3 Vuorovaikutukseen liittymisen taidot	10
4.1.4 Toisten huomioon ottamisen taidot	12
5 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	13
5.1 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen	14
5.2 Kiusaamiseen puuttuminen	15
5.3 Kiusaamisen ehkäisy	17
6 DRAAMAPEDAGOGIIKAN KÄYTTÖ VARHAISKASVATUKSESSA	18
6.1 Draamatoiminnan ohjaaminen	19
6.2 Draaman osa-alueet varhaiskasvatuksessa	20
6.2.1 Draamaleikit	20
6.2.2 Ilmaisuleikkituokiot	21
6.2.3 Forum-teatteri	22
6.2.4 Prosessidraama	22
6.2.5 Draamaseikkailu	23
6.2.6 Esittävä draama eli teatteri	23
7 TUOKIOIDEN TOTEUTUS, HAVAINNOT JA PALAUTE	25
8 ARVIOINTI JA POHDINTA	27
LÄHTEET	31
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Viime vuosina olemme joutuneet kuulemaan vakavista kiusaamistapauksista ja kiusattujen surullisista kohtaloista. Vaikka kiusaamisesta on puhuttu julkisestikin jo paljon ja monet julkisuuden henkilöt ja lasten sekä nuorten esikuvatkin ovat tuominneet kiusaamisen, siitä huolimatta kiusaamista tapahtuu edelleen. Usein se tapahtuu piilossa, aikuisten silmien ja korvien ulottumattomissa.

Kiusaamisella voi olla pitkäaikaisia haitallisia seurauksia kiusatulle, esimerkiksi huono itsetunto, masentuneisuus sekä kielteinen käsitys muista ihmisistä. Kiusatuksi tullut saattaa alkaa pitää toisia ihmisiä epäluotettavina ja vihamielisinä, mikä saattaa johtaa sosiaaliseen vetäytymiseen ja syrjäytymiseen. Kielteinen käsitys muista ihmisistä liittyy myös masentuneisuuteen ja yksinäisyyteen sekä saattaa lisätä reaktiivisen aggressiivisuuden todennäköisyyttä. (Salmivalli 2005, 52–56.)

Koulukiusaamisen juuret löytyvät jo pienten lasten parista, sillä myös varhaiskasvatuksessa kiusaaminen on tuttu ja arkisenakin pidetty ilmiö, johon ei aina puututa riittävän tehokkaasti (Kirves & Stoor -Grenner 2010b, 1). Kiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen on todella tärkeää, sillä jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön. Työssämme varhaiskasvatuksessa olemme itsekkin huomanneet, että erilaiset kaveripulmat, kuten kiusaaminen ja yksinäisyys ovat osa jo alle kouluikäistenkin lasten elämää. Haluamme vahvistaa lasten kaveritaitoja, ehkäistä kiusaamista sekä luoda kasvattajille vinkkejä ja materiaalia kaveritaitojen opettamiseen ja tukemiseen lapsiryhmässä.

Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 13). Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsella on hyviä kaverisuhteita ja että lapsi tuntee kuuluvansa esimerkiksi päiväkotiryhmäänsä. Ryhmässä toimimiseen ja kaverisuhteiden solmimiseen tarvitaan useita kaveritaitoja, kuten kykyä toimia muiden kanssa ja ottaa huomioon muut ihmiset, kykyä tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisemiseen, kykyä kokea empatiaa sekä taitoa leikkiä ja tutustua toisiin ihmisiin. (MLL 2022.)

Kaveritaidoilla tarkoitetaan vertaisten keskinäistä vuorovaikutusta ja kaveritaitoja voi harjoitella sekä oppia (Laaksonen 2022, 76–77). Usein kaveritaitojen yhteydessä puhutaan vuorovaikutustaidoista,

jotka vaikuttavatkin merkittävästi esimerkiksi lapsen minäkuvan rakentamiseen, vuorovaikutussuhteiden rakentamiseen sekä kokonaisvaltaiseen kasvuun, kehitykseen, hyvinvointiin ja oppimiseen. (Laaksonen 2022, 77; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Olemme työssämme varhaiskasvatuksessa huomanneet, että kaveritaitojen harjoittelua saisi olla enemmän. Lapsilla on riitoja keskenään eikä kaikilla ole taitoa tai tietoa, miten ristiriitatilanteessa toimitaan. Päädyimme tekemään opinnäytetyön, jonka koemme itse tarpeelliseksi työssämme.

Toiminnallisen opinnäytetyömme aiheena on kaveritaitojen vahvistaminen ja kiusaamisen ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa. Tavoitteenamme oli suunnitella ja toteuttaa keskusteluun ja draamapedagogiikkaan pohjautuvia kaveritaitotuokioita 3–5-vuotiaille lapsille sekä materiaalia kuvakorttien ja pöytäteatterinukkejen muodossa tuokioiden tueksi Siikalatvan Rantsilan ja Kärämäen päiväkoteihin, joissa Suvi ja Mira työskentelevät. Perehdymme teoriaan vuorovaikutus- ja kaveritaidoista sekä menetelmänä käyttämästämme draamapedagogiikasta. Tutustuimme teoriaan kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa sekä kasvattajien roolista kiusaamisen ehkäisyssä. Pohdimme lopuksi materiaalimme toimivuutta lapsiryhmissä omien havaintojemme sekä lapsilta ja työntekijöiltä saamamme palautteen pohjalta. Materiaalit jäävät lapsiryhmiin, jolloin he pystyvät hyödyntämään niitä myös myöhemmin.

2 TYÖMME TOIMINNALLISENA OPINNÄYTETYÖNÄ

Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee esimerkiksi käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, järjestämistä sekä järjeistämistä. Sen voi toteuttaa hyvin monella tapaa, kuten ohjeistuksena tai tapahtuman suunnitteluna ja järjestämisenä. (Raudaskoski 2022 [Vilkkä & Airaksinen 2003, 9].) Valitsimme toiminnallisen opinnäytetyön, sillä halusimme toteuttaa opinnäytetyötä kirjallisen osuuden lisäksi myös käytännössä.

Toiminnallinen opinnäytetyö on kaksiosainen. Se sisältää toiminnallisen osuuden sekä opinnäytetyöraportin. Opinnäytetyöraporttiin kuuluu prosessin dokumentointi ja arviointi. Lisäksi toiminnallisen osuuden eli produktin tulee pohjautua ammattiteorialle ja sen tuntemukselle. Tämän vuoksi raportissa tulee olla myös teoreettinen viitekehys. (Pohjannoro & Tajjala 2007, 15 [Lumme ym. 2007].) Hyvän opinnäytetyön tulee olla aiheeltaan ja taustaltaan perusteltu riittävästi. Aiheen tulee olla ajankohtainen ja tärkeä. (Pohjannoro & Tajjala 2007, 18.) Valitsimme aiheemme työelämän tarpeista, sillä olemme havainneet varhaiskasvatuksessa työskennellessämme, että tällaiselle olisi tarvetta ja kaveritaidot ovat aina ajankohtainen ja tärkeä aihe.

2.1 Aihe, tausta ja toimintaympäristö

Työskentelemme päiväkodeissa ja pohdimme jokainen, millaiselle opinnäytetyölle olisi tarvetta varhaiskasvatuksessa. Kyselimme työkavereiltamme, mistä aiheesta he kaipaavat lisätietoa ja minkä aiheen he kokevat ajankohtaisena. Olemme havainneet useita riitatilanteita lasten kesken, joissa lapset eivät tiedä, kuinka toimia. Lapsilla saattaa olla haasteita vuorovaikutussuhteissa ja he tarvitsevat näissä tilanteissa aikuisten ohjausta ja tukea. Tulimme yhteiseen päätökseen siitä, että kaveritaidot ovat ajankohtainen aihe, josta olisi hyvä saada lisätietoa. Koemme aiheen myös mielenkiintoisena ja tärkeänä. Toimintaympäristömme on päiväkodit, joissa itse työskentelemme. Tutkittuamme tarkemmin aihetta löysimme useita aikaisempia opinnäytetöitä samasta aiheesta.

2.2 Tavoitteet ja toteutus

Tavoitteenamme oli lisätä lasten tietoisuutta kaveritaidoista sekä opettaa, miten olla hyvä kaveri toiselle. Tavoitteenamme oli myös ennaltaehkäistä kiusaamista sekä lisätä yhteisöllisyyttä ja osallisuuden tunnetta varhaiskasvatuksessa.

Aluksi perehdyimme teoriaan vuorovaikutus- ja kaveritaidoista, kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä sekä draamapedagogiikasta, jonka valitsimme keskeiseksi menetelmäksi yhteisen keskustelun lisäksi kaveritaitotuokioille. Tämän jälkeen laadimme kasvattajille kaveritaitokortit ja pöytäteatterinuket sekä muuta materiaalia, jota voi hyödyntää kaveritaitotuokioilla varhaiskasvatusryhmässä.

Suunnitelmamme koostui neljästä kaveritaitotuokiosta, jotka pohjautuvat Laaksosen (2022) määrittelemiin neljään kaveritaitojen osa-alueeseen. Kaveritaitotuokioilla menetelminä käytimme kuvia ja kerrontaa, lasten kanssa yhteistä keskustelua, draamapedagogiikkaa ja leikkiä. Tuokioiden aikana tekemiemme havaintojen sekä työntekijöiltä ja lapsilta saamamme palautteen pohjalta analysoimme tutkimustamme kvalitatiivisesti. Pidimme neljä tuokiota kaveritaitojen osa-alueista ja tuokioiden jälkeen kirjoitimme havaintoja, arviointia ja pohdintaa kaveritaitokorttien toimivuudesta.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyivät kaveritaitokortit ja pöytäteatterinukkeja lapsiryhmiin Siikalatvan ja Kärsämäen kuntien päiväkoteihin sekä varhaiskasvatuksen kasvattajille materiaalia kaveritaitotuokioiden ohjaamiseen. Koimme, että konkreettiset materiaalit osallistivat lapsia, sillä he saivat itse käyttää kortteja ja pöytäteatterinukkeja sekä tuokioissa että tuokioiden ulkopuolella päiväkodin arjessa. Kaveritaitotuokioiden kulku löytyy opinnäytetyön liitteistä (LIITE 1/1–4).

2.3 Aikaisempaa tutkimustietoa

Toiminnallinen opinnäytetyö aloitetaan selvittämällä, onko vastaavaa työtä tehty aikaisemmin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 27). Kaveritaidoista on paljon erilaisia kirjoja sekä opinnäytetöitä, mutta täysin vastaavaa opinnäytetyötä ei ole aiemmin tehty. Tiina Komu ja Terhi Laakkonen ovat toteuttaneet samankaltaisen opinnäytetyön huhtikuussa 2021. Heidän opinnäytetyönsä käsittelee kaveritaitojen vahvistamista, ja he ovat laatineet kaveritaitomatkalaukun varhaiskasvatukseen. (Komu & Laakkonen 2021.)

Opinnäytetyö *Tunne- ja kaveritaidot* käsittelee aihetta kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta (Koponen & Pieninkeroinen 2019). Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tuotoksena syntyi Kotkan kaupungin päiväkodille työkaluja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.

Peetu Pöllö ja kaveritaidot on sosionomiopiskelijoiden Jokinen, Jääskä ja Virtanen vuonna 2019 tekemä toiminnallinen opinnäytetyö, joka käsittelee kaveritaitoja seikkailu- ja draamapedagogiikan avulla. Toimintatuokioiden ja satujen pohjalta syntyi Peetu Pöllön seikkailut –satukirja.

Vilja Laaksonen on vuonna 2014 tehnyt väitöskirjan *Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esi-koulun vertaisryhmissä* sekä kirjoittanut vuonna 2022 kirjan *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa* (Laaksonen 2022), josta saimme omaan opinnäytetyöhömmme paljon ajankohtaista tietoa kaveritaidoista. Tämän kirjan teorian pohjalta tulimme hyvin pitkälti suunnittelemaan kaveritaitotuokiomme.

Vuosina 2009–2010 Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan toteuttivat sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa hanketta *Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa*. Hankkeen tavoitteena oli mm. luoda käsitys siitä, millainen ilmiö kiusaaminen alle kouluikäisten lasten parissa on sekä kehittää kiusaamisen ehkäisyä ja varhaista puuttumista kiusaamistilanteisiin. Hankkeen tuotoksena syntyi käsikirja *Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen* sekä koulutusta kiusaamisen ehkäisyyn, tunnistamiseen ja puuttumiseen. Tavoitteena oli edistää myös vanhempien valmiuksia tunnistaa ja ehkäistä kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1.)

2.4 Tutkimusmenetelmä ja rajaukset

Menetelmänä meillä toiminnallisessa opinnäytetyössämme olivat kysely ja havainnointi. Kyselyn toteutimme toimintatuokioidemme jälkeen sekä aikuisille että lapsille. Tutkimuksemme tapahtui luonnollisissa päivittäisissä tilanteissa varhaiskasvatusympäristössä normaaleina toimintatuokioina ja havainnointia jatkamme normaalissa päiväkotiarjessa. Aineistoa keräsimme omien havaintojemme ja dokumentointiemme lisäksi myös lapsilta ja muilta työntekijöiltä palautetta pyytämällä. Toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee kaveritaitoja sekä kiusaamisen ehkäisyä. Sivuaamme myös sekä tunnetta vuorovaikutustaitoja, sillä ne liittyvät olennaisesti kaveritaitoihin.

Rajaukseltaan opinnäytetyön tulee olla suppea ja syvälinen (Pohjannoro & Taijala 2007, 18). Tästä syystä rajasimme opinnäytetyön käsittelemään kaveritaitoja sekä kiusaamisen ehkäisyä. Aihe oli rajattava, jotta opinnäytetyöstä ei tulisi liian laaja, ja että saisimme kattavan teoriaosuuden kaveritaidoille.

2.5 Laadullisuus ja eettisyys

Opinnäytetyömme luotettavuuden varmistamiseksi hyödynsimme työssämme kattavasti teoriaa ja käytimme luotettavia lähteitä. Perehdyimme aiheen kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin. Merkitsimme lähdeviitteet ja lainaukset tarkoin. Kaveritaitotuokioiden dokumentoimme tutkimuspäiväkirjaan (LIITE 3) mahdollisimman pian tuokioiden jälkeen, jotta saimme lasten reaktiot ja tilanteet tallennettua mahdollisimman muuttumattomina. Omien havaintojemme lisäksi kysyimme myös päiväkodin muiden työntekijöiden havaintoja ja mielipiteitä suunnittelemistamme materiaaleista ja niiden käytöstä, jolloin saimme myös ulkopuolisten ihmisten arviointia työstämme.

Tutkimuksenteossa noudatimme hyvää tieteellistä käytäntöä. Työskentelimme koko projektimme ajan rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti niin tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä kuin tulosten arvioinnissakin. Toimimme ammattieettisesti tehdessämme opinnäytetyötä. Sosiaalialan ammattilaisen tulee käyttää eettistä harkintaa työssään (Arki, arvot ja etiikka 2017, 25). Kohtasimme henkilöt ennakkoluulottomasti ja samanarvoisesti. Henkilöt, jotka osallistuivat tuokioihimme, pysyivät nimettöminä. Työtämme ohjasivat sosiaalialan ammattieettiset ohjeet ja meillä on salassapitovelvoite (Arki, arvot ja etiikka 2017, 38).

Anonymiteetti on tärkeää tutkimuksemme kannalta. Anonymiteetti tarkoittaa sitä, ettei tutkimukseen havainnoitujen, haastateltujen eikä kyselyyn osallistuvien henkilöiden nimiä julkaista (Turun yliopisto 2018). Tutkimusta tehdessämme huomioimme tarkoin anonymiteetin, nimettömyyden ja tunnistamattomuuden, mikä on erityisen tärkeää, kun tehdään tutkimusta lapsiin liittyen. Tuokioille osallistuneiden lasten henkilöllisyys ei tule mitenkään esille ja eivät he ole tunnistettavissa. Koimme myös hyödyksi, että lapset, joiden kanssa työskentelimme, olivat meille entuudestaan tuttuja. Näin ollen myös lapset kokivat tuokiutilanteet luontevina ja mukavina, kun niitä piti tuttu ja turvallinen aikuinen.

3 VUOROVAIKUTUSTAITO

Lapsi oppii vuorovaikutustaidot jo varhaisessa lapsuudessa vanhemmiltaan. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde vahvistuu, kun vanhempi sanoittaa lapsen tunteita, ajatuksia ja kokemuksia. Tämä vahvistaa lapsen kykyä asettua toisen asemaan sekä ymmärtämään paremmin toisia ihmisiä. Turvalliset ja myönteiset vuorovaikutuksen kokemukset perheessä vahvistavat lapsen kykyä solmia vuorovaikutussuhteita myös muiden ihmisten kanssa. (MLL 2022.) Lapsen itsesääätelyllä on iso merkitys lapsen vuorovaikutussuhteisiin sekä kaveritaitoihin, sillä se on ikään kuin perusta näille taidoille (Laaksonen 2022, 50 [Poikkeus 2011]). Jokainen lapsi harjoittelee itsesäätelyn taitoja ja tarvitsee siihen aikuisten tukea ja läsnäoloa (Laaksonen 2022, 51).

Viime vuosikymmeninä kehityspsykologiassa on alettu vanhempi-lapsisuhteen lisäksi kiinnostua yhä enenevässä määrin myös lasten vertaissuhteiden eli samanikäisten ja suunnilleen samalla kehitystasolla olevien lasten kanssa luotujen suhteiden merkityksestä kehitykseen. Vertaisten kanssa omaksutaan tietoja, taitoja ja asenteita sekä koetaan asioita, jotka vaikuttavat sekä lasten välittömään sopeutumiseen ja hyvinvointiin että myös pitkälle heidän tulevaisuuteensa. Vertaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samalla kehitystasolla sosiaalisissa, emotionaalisissa tai kognitiivisissa taidoissa. Usein vertaiset ovat ikätovereita, mutta eivät välttämättä juuri samanikäisiä. (Salmivalli 2005, 15.) Varhaiskasvatuksessa ryhmäjaot on usein jaettu juuri iän mukaisesti, jolloin vertaisryhmä, jossa lapsi kehittyy, koostuu suunnilleen saman ikäisistä lapsista.

On tärkeää erottaa, että lapsen sosiaalisuus ei tarkoita samaa kuin sosiaalisesti taitava. Lapsi voi olla hyvinkin sosiaalinen, mutta hänellä voi olla haasteita esimerkiksi palautteen vastaanottamisessa ja toisten huomioon ottamisessa. Toinen lapsi taas voi olla vähemmän sosiaalinen, mutta hän voi olla hyvin taitava esimerkiksi toisten kuuntelemisessa. Lasten vertaissuhdetaitoja voidaan kehittää erilaisilla menetelmillä. (Laaksonen & Repo 2017, 7.)

4 KAVERITAIIDOT

Jotta lapsi osaa toimia ryhmässä sekä solmia ja ylläpitää kaverisuhteita, hän tarvitsee kaveritaitoja, kuten kyvyn toimia muiden kanssa, kyvyn huomioda muita ihmisiä ja ilmaista itseään, kyvyn tunteiden tunnistamiseen ja tunnustamiseen, kyvyn kokea empatiaa sekä kyvyn tutustua toisiin ja taitoja liittyä mukaan leikkeihin. (MLL 2022.) Lasten kaverisuhteet rakentuvat yleensä leikin kautta. Leikin kautta lapsi ystävystyy muihin lapsiin, oppii uusia asioita ja viettää muiden lasten kanssa aikaa. (Laaksonen 2022, 60.) Kaverisuhteet tuovat lapsille turvallisuuden tunnetta ja iloa. Lasten yhdessä leikkiminen vahvistaa lasten toimijuutta. (Laaksonen 2022, 62.)

Kaverisuhteiden merkitys päiväkodissa korostuu kouluun siirtymisessä, sillä tällöin lapsella on jo valmiina tuttuja ihmisiä ympärillään, mikä helpottaa siirtymistä uuteen ympäristöön (MLL 2022). Kaveritaidoilla onkin suuri merkitys siinä, millaiseksi lapsen kokemus muodostuu vertaisryhmässä. Kaveritaitoja voi aina oppia lisää ja niitä harjoitellaankin vuorovaikutustilanteissa kuten leikeissä. Varhaiskasvatuksen pedagogiseen toimintaan kuuluu kaveritaitojen kehittäminen. (Laaksonen 2022, 83–84.) Lapsen niin kutsuttu viestintärohkeus on lapsen valmiutta tai halukkuutta osallistua erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Viestintärohkeus kasvaa harjoittelun ja myönteisten kokemusten kautta. (Laaksonen 2022, 85.)

4.1 Kaveritaitojen osa-alueet

Vilja Laaksonen on kirjassaan jakanut kaveritaidot neljään osa-alueeseen, jotka ovat ryhmässä toimimisen taidot, vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot, vuorovaikutukseen liittymisen taidot sekä toisten huomioon ottamisen taidot. Jokaista kaveritaitojen osa-aluetta voidaan havainnoida neljän osaamistavoitteen kautta. (Laaksonen 2022, 88.)

4.1.1 Ryhmässä toimimisen taidot

Usein päiväkotiki on lapsen ensimmäinen laaja vertaisryhmä, jossa hän viettää säännöllisesti aikaa. Vertaisryhmässä lapsi saa kokemuksia ryhmän jäsenenä toimimisesta ja siellä koetut leikit ja ohjatut

ryhmätuokiot tuovat eteen tilanteita, joissa tarvitaan tärkeitä ryhmätaitoja. Ryhmässä toimimisen taitoja lapsi alkaa harjoitella heti aloittaessaan varhaiskasvatuksen. Ryhmässä toimimisen taitoja voidaan Laaksosen mukaan tarkastella neljän osaamistavoitteen osalta: viestintä toisten lasten kanssa tilanteeseen sopivalla tavalla, viestintä tarkoituksenmukaisella tavalla huomioiden toisten lasten viestintätapa ja tunteet, yhteisten pelisääntöjen ymmärtäminen ja noudattaminen sekä ryhmään ja sen toimintaan sitoutuminen. Kaikki ryhmässä toimimisen taidot liittyvät vuorovaikutustilanteeseen ja sen dynamiikan hahmottamiseen. (Laaksonen 2022, 91–92.)

Ensimmäinen osaamistavoite on lapsen viestiminen toisten lasten kanssa tilanteeseen sopivalla tavalla. Tällöin voidaan tarkastella esimerkiksi, osaako lapsi tunnistaa eron ohjatun ryhmätuokion ja leikin välillä sekä mukauttaa käyttäytymistään tilanteen mukaan. Toisena osaamistavoitteena on lapsen taito viestiä tarkoituksenmukaisella tavalla huomioiden toisten lasten viestintätavat ja tunteet. Tätä voidaan tarkastella esimerkiksi, osaako lapsi huomioida herkässä mielentilassa olevan kaverin tai jutella rauhallisemmin ujommalle lapselle. Jotta lapsi osaa huomioida toisen viestintätavat ja mielentilan, tulee lapsen ymmärtää sanatonta viestintää. (Lautamo & Laaksonen 2017, 36–37.)

Kolmantena osaamistavoitteena on yhteisten pelisääntöjen ymmärtäminen ja noudattaminen. Havainnointi on hyvä aloittaa ryhmätuokioissa laatimalla yhdessä selkeät pelisäännöt. On tärkeää varmistaa, että lapsi ymmärtää ja sisäistää nämä yhteiset pelisäännöt. Neljäntenä osaamistavoitteena on pitkäjänteinen sitoutuminen ryhmän toimintaan. Ryhmässä toimimisen taitoihin kuuluu kyky sitoutua pitkäjänteisesti ryhmän toimintaan, eikä esimerkiksi lapsi kesken leikin vaihda toiseen leikkiin. Tällöin lapsella tulee olla taito keskittyä yhteen asiaan kerrallaan, jotta lapsi voi rauhoittua tietyn leikin äärelle. (Lautamo & Laaksonen 2017, 38.)

4.1.2 Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot

Ristiriidat ja konfliktit ovat osa varhaiskasvatuksen arkea. Lapselle on tärkeää oppia, miten niitä selvitetään ja miten niistä päästään eteenpäin. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taito on tärkeää vuorovaikutussuhteissa ja kaverisuhteiden ylläpitämisessä. Omien tarpeiden ja toiveiden sanoittaminen ja esiin tuominen sekä toisen lapsen näkökulman kuuleminen ovat tärkeitä kaveritaitoja, joita lapsi tarvitsee ylläpitääkseen positiivista vuorovaikutusta leikkitalanteissa, esimerkiksi leikkirooleja jaettaessa tai leikin kulkua yhdessä suunniteltaessa. Lapsen tulee ymmärtää, että toisten tarpeet ja toiveet

eivät ole aina yhteneväisiä omiensa kanssa. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taitoja Laaksosen mukaan voidaan tarkastella seuraavien osaamistavoitteiden kautta: palautteen antaminen toisille lapsille sekä palautteen vastaanottaminen toisilta lapsilta, konfliktien hallinta ja sovittelu oma-aloitteisesti, taito antaa tukea toisille lapsille sekä rohkaista toisia lapsia oma-aloitteisesti. (Laaksonen 2022, 103–105.)

Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidoista ensimmäinen osaamistavoite on palautteen antaminen ja vastaanottaminen. Jotta lapsi osaa antaa sekä vastaanottaa palautetta, tulee hänellä olla taito ymmärtää ja hyväksyä erilaiset mielipiteet. Tätä voi arjessa havainnoida esimerkiksi, osaako lapsi rakentavalla tavalla tuoda oman mielipiteensä esille ja onko hän valmis kuuntelemaan myös kaverin ehdotuksen. Toisena osaamistavoitteena on lasten konfliktien hallinta ja oma-aloitteinen sovittelu. Nämä taidot kehittyvät lapsilla esimerkiksi tilanteissa, joissa neuvotellaan leikkisäännöistä tai annetaan lempilelu vuoroa odottavalle lapselle. Tätä voi tarkkailla arjessa esimerkiksi siten, onko etenkin isommilla lapsilla kykyä ratkaista pieniä ristiriitoja keskenään ja osaavatko he antaa ja pyytää anteeksi. Nämä taidot ovat vahvasti yhteydessä myös palautteen antamisen ja vastaanottamisen taitoihin. (Lautamo & Laaksonen 2017, 39–40.)

Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidoista kolmas osaamistavoite on tuen antaminen toisille lapsille. Tämä taito on yhteydessä lapsen kykyyn tunnistaa ja huomioida toisten lasten tunteita ja tuen tarpeita. Tätä voi havainnoida esimerkiksi siten, että lohduttaako lapsi oma-aloitteisesti kaatunutta lasta. Jotta lapsi osaa tukea toisia lapsia, tulee hänellä olla kyky ymmärtää toisten tunteita ja samaistua niihin. Neljäntenä osaamistavoitteena on lapsen rohkaisemisen ja kannustamisen taidot. Toiselle lapselle leikkiin liittyminen voi tuntua hyvin vaikealta, kun taas toiselle se on helppoa. Lapsen rohkaisemista ja kannustamista voidaan havainnoida esimerkiksi sen osalta, kannustaako lapsi muita kertomaan mielipiteensä ja rohkaiseeko hän muita lapsia uusissa tilanteissa. (Lautamo & Laaksonen 2017, 41.)

4.1.3 Vuorovaikutukseen liittymisen taidot

Vuorovaikutukseen liittymisen taidot ovat erityisen tärkeitä lapsen tutustuessa uusiin kavereihin ja uuteen ryhmään. Nämä taidot tulevat esiin etenkin lasten vapaan leikin ja toiminnan yhteydessä, kun aikuinen ei ole ohjaamassa tilanteessa, vaan lapset toimivat keskenään. Oma-aloitteisuudella ja aktiiv-

visuudella on tärkeä merkitys kaikissa vuorovaikutukseen liittymisen osaamistavoitteissa, joita Laaksonen mukaan ovat taito rakentavasti ja oma-aloitteisesti lähestyä toisia lapsia ja mennä mukaan ryhmän toimintaan, taito lähestyä myös muita kuin omia parhaita kavereita, myönteinen suhtautuminen toisten osallistumiseen sekä sopivissa määrin omien tavoitteiden saavuttaminen vertaisryhmässä.

(Laaksonen 2022, 117–119.)

Ryhmään liittyminen on lapselle merkittävä kokemus ja sen ulkopuolelle jääminen aiheuttaa lapselle kokemuksen siitä, että hän on merkityksetön. Tällöin on riski, että lapsi tulee kiusatuksi. Lapsen temperamentti vaikuttaa ryhmään liittymiseen, ja jotkut lapset tarvitsevat paljon aikaa sopeutuakseen ryhmään. Lapsen sosiaaliset taidot, kuten toisen huomioimisen taito, kyky läheisyyteen, taito vastavuoroisuuteen sekä halu ja kyky jakaa tavaroita leikeissä vaikuttavat siihen, miten lapsi toimii ryhmässä. (Haapasalo, Kauppila, Kirkkopelto, Nousiainen & Repo 2020, 20–21.)

Vuorovaikutukseen liittymisen taidoissa ensimmäinen osaamistavoite on toisten lasten lähestyminen rakentavasti ja oma-aloitteisesti, sekä ryhmän toimintaan liittyminen.

Ensimmäinen osaamistavoite vuorovaikutukseen liittymisen taidoista on rakentava ja oma-aloitteinen lähestyminen toisia lapsia kohtaan sekä ryhmän toimintaan mukaan meneminen. Tämän havainnoinnissa on hyvä tarkastella lasta sekä vapaan leikin, että ulkoilutaukojen aikana, sillä on tärkeää, että lapsi saa kokemuksia myös oma-aloitteisesta osallistumisesta. Tämä vahvistaa lapsen myönteisiä kokemuksia ja tuo rohkeutta liittyä oma-aloitteisesti häntä kiinnostavaan toimintaan jatkossakin. Toinen osaamistavoite on lapsen taito lähestyä myös muita lapsia kuin omia parhaita kavereitaan. Tätä voi havainnoida esimerkiksi vapaassa leikissä ja ulkoilussa tarkkailemalla, osaako lapsi ottaa kontaktia oma-aloitteisesti muihin lapsiin. (Lautamo & Laaksonen 2017, 43.)

Lapsen myönteinen suhtautuminen muiden osallistumiseen on kolmas osaamistavoite vuorovaikutukseen liittymisen taidoissa. Tätä voidaan havainnoida esimerkiksi tarkkailemalla miten lapsi reagoi siihen, kun toinen lapsi haluaa osallistua leikkiin. Onko lapsen suhtautuminen kannustavaa ja avointa vai pyrkiikö hän jättämään muita lapsia ryhmän ulkopuolelle? Neljäntenä osaamistavoitteena on lapsen tavoitteiden saavuttaminen vertaisryhmässä. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi tuo omia toiveitaan esiin oma-aloitteisella ja rakentavalla tavalla, osaa tunnistaa omat toiveensa ja niiden merkityksellisyys sekä hyväksyy, ettei omaa tahtoa voi saada aina läpi. On tärkeää, että lapsi saa oman mielipiteensä kuuluviin, jotta hänellä on esimerkiksi mahdollisuus vaikuttaa omaan rooliinsa leikissä. (Lautamo & Laaksonen 2017, 42–44.)

4.1.4 Toisten huomioon ottamisen taidot

Toisten huomioon ottamisen taidot liittyvät myönteiseen vuorovaikutukseen, toisen asemaan asettumiseen, toisen tunteiden tunnistamiseen ja oman käyttäytymisen mukauttamiseen toisten käyttäytymisen pohjalta. Toisten huomioon ottamisen taidoilla on suuri merkitys kiusaamisen ja muiden kaveripulmien ehkäisemisessä. Nämä taidot edesauttavat vahvistamaan vuorovaikutussuhteita ja ryhmän yhteisöllisyyttä. Toisten huomioon ottamisen taitoja voidaan tarkastella seuraavien osaamistavoitteiden kautta: toisten huomioon ottaminen ja erilaisuuden hyväksyminen, kyky tehdä kompromisseja toisten lasten kanssa, toisten satuttamisen ja loukkaamisen välttäminen sekä ystävällisyyden osoittaminen toisia kohtaan. (Laaksonen 2022, 131–132.)

Jotta lapsi osaa ottaa toiset lapset huomioon, tulee hänellä olla myös kyky suhtautua ryhmän jäseniin positiivisesti sekä hyväksyä ja ymmärtää erilaisuutta. Toisten huomioon ottamisen taidoista ensimmäisenä osaamistavoitteena on lapsen kyky ottaa huomioon toiset lapset, tarkemmin koko ryhmä. Tätä on hyvä havainnoida sekä vapaassa leikissä että ohjatuissa ryhmätuokioissa. Tällöin voidaan arvioida, leikkiikö lapsi kaikkien kanssa tai ottaako hän kontaktia koko ryhmään. Toisena osaamistavoitteena on kyky tehdä kompromisseja toisten lasten kanssa. Jotta lapsi voi tehdä kompromisseja, hänen tulee osata kuunnella toisten lasten toiveita. Lapsen tulee osata asettua toisen asemaan ja hänen tulee pystyä joustamaan omilla tavoitteillaan, jotta kompromissien tekeminen on lapselle mahdollista. (Lautamo & Laaksonen 2017, 44–45.)

Loukkaamisen tai satuttamisen välttäminen on kolmas osaamistavoite toisten huomioon ottamisen taidoissa. Havainnoidakseen tämän osaamistavoitteen toteutumista voi seurata lapsen käyttäytymistä ja toimintaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Neljäntenä osaamistavoitteena on lapsen ystävällinen käytös toisia lapsia kohtaan. Tätä voidaan havainnoida arjessa, esimerkiksi tarkkailemalla onko lapsi ystävällinen toisille lapsille vuorovaikutustilanteissa, onko lapsella halu auttaa toisia ja ottaako hän toisia lapsia mukaan leikkeihin. (Lautamo & Laaksonen 2017, 45–46.)

5 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys- ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys. (Varhaiskasvatuslaki 2018/540.)

Lapselle on tärkeää tuntea olevansa hyväksytty, pidetty ja arvostettu vertaistensa parissa sekä osoittaa itse arvostusta, välittämistä ja hyväksyntää vertaisiaan kohtaan. Tällaisen vastavuoroisen vuorovaikutuksen seurauksena lapsi saa tuntea olevansa tasavertainen ryhmän jäsen ja kuuluvansa joukkoon. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 22.)

Vertaisryhmissä lapsilla on erilaisia suhteita toisiinsa. Kaikki vertaissuhteet eivät ole ystävyyssuhteita. Ystävyyssuhde tarkoittaa vastavuoroista myönteistä, lämmintä ja tasa-arvoista suhdetta. Voidaan ajatella, että ystävyyssuhteissa lapset oppivat taitoja, joita tarvitaan läheisissä ihmissuhteissa, kuten parisuhteessa, ja vertaissuhteissa taitoja, joita tarvitaan yhteiskunnassa. Yksikin ystävyyssuhde voi suojata lasta kiusaamiselta, vaikka hän olisi vertaisryhmässään muuten torjuttu lapsi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 28 [Salmivalli 2005].)

Kiusaamisesta alle kouluikäisten lasten keskuudessa on olemassa Suomessa hyvin vähän kirjallisuutta ja tutkimustietoa. Kiusaamista on tutkittu enemmänkin kouluissa. Olemassa olevan tiedon sekä omankin kokemuksemme perusteella kiusaamista kuitenkin esiintyy jo alle kouluikäisten keskuudessa ja sen muodot ovat pitkälti samanlaiset kuin koulukiusaamisessa, eli fyysistä, sanallista ja psyykkistä kiusaamista. Yleinen kiusaamisen muoto on ryhmästä tai leikistä pois jättäminen.

Kiusaaminen ja yksinäisyys ovat läsnä jo pienten lasten elämässä. Kielteiset vuorovaikutuskokemukset voivat muuttaa lapsen suhtautumista tuleviin vuorovaikutustilanteisiin, joihin lapsi saattaa jo lähitökohtaisesti suhtautua negatiivisesti. Haastava käyttäytyminen saattaa näkyä sekä aggressiivisena että vetäytyvänä. Yleensä aggressiivinen käyttäytyminen huomataan helpommin ja siihen osataan puuttua, mutta vetäytyvä lapsi saattaa jäädä aikuisilta huomaamatta, jolloin siihen ei osata puuttua. On tärkeää tunnistaa, että näistä molemmat käyttäytymismallit saattavat johtaa vertaisryhmän torjuntaan ja lapsen kokemaan yksinäisyyden tunteeseen. (Laaksonen 2022, 63–64.)

Lapsen torjutuksi tuleminen johtaa usein jatkuvaan kierteeseen. Lapsi käyttäytyy haastavasti, jolloin muut lapset jättävät hänet ryhmän ulkopuolelle. Lapsi ei pääse mukaan vertaisryhmän toimintaan, jolloin lapsen minäkuva sekä osallisuuden tunne heikkenevät ja lapsen mahdollisuus rakentavaan vuorovaikutukseen vähenee. Tätä kutsutaan kielteisen vuorovaikutuksen kehäksi. (Laaksonen 2022, 65.) Aikuisen tulisi puuttua tällaiseen tilanteeseen heti, kun sen havaitsee. Muille lapsille on tärkeää sanoittaa, miksi torjutuksi tullut lapsi käyttäytyy esimerkiksi aggressiivisesti. Kaikkien lasten tunteista on hyvä kuulla ja asiasta keskustella avoimesti.

Kiusaamisen ja konfliktien välisenä erona voidaan pitää sitä, että kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee vallan epätasapaino, kun taas konflikteissa ja riidoissa on yleensä kyse suhteellisen tasaväkisten henkilöiden erimielisyydestä jonkin asian suhteen, esimerkiksi leikin etenemisestä tai leikin rooleista. Kiusaamistilanteessa on epätasapainoa vallan käytössä: kiusatulla on vaikeuksia puolustautua kiusaajan häntä kohtaan osoittamaa negatiivista toimintaa vastaan. Kiusaaja saattaa olla isompi, vahvempi, vanhempi tai verbaalisesti taitavampi tai hänellä saattaa olla enemmän kavereita, korkeampi asema ryhmässä tai hän tietää uhrin heikkoudet ja saa tukea muilta ryhmän jäseniltä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 4 [Pepler, Craig & Connolly, 1997].)

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen erottavat riitelystä sitä määrittävät yleispiirteet. Näihin yleispiirteisiin luetaan toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö tai vallan epätasapaino. Tahallisuutta on vaikea arvioida, kun kyseessä on pienet lapset. Sillä, onko kiusaaminen tahallista vai tahatonta, ei kuitenkaan ole merkitystä kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttumisen kannalta, sillä kaikenlaiseen kiusaamiseen on aina puututtava. Sekä työntekijöiden, että vanhempien on helpompi ymmärtää kiusaamisen ilmiö, kun sille on annettu kriteerit. Kiusaaminen on määritelty eri tavoin. Se voi olla negatiivisia tekoja, kuten sanallisia, fyysisiä sekä ilman sanallisia ja fyysisiä keinoja tehtyjä tekoja, joita voivat olla ilmeet, eleet tai ryhmän ulkopuolelle jättäminen. On myös määritelty, että kiusaaminen on kielteisiä tekoja, joita yksi tai useampi henkilö toistuvasti tai pidemmän aikaa kohdistaa yhtä tai useampaa henkilöä kohtaan. (Haapasalo ym. 2020, 11.)

5.1 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen

Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua tilanteen vaatimalla tavalla, se edellyttää kiusaamistilanteiden tunnistamista ja huomaamista. Pienet lapset kertovat vielä mielellään asioita aikuiselle ja heitä tulisi-

kin siihen kannustaa. Aikuisen tulee kuunnella lasta tarkkaavaisesti eikä kiusaamisesta aikuiselle kertovaa lasta tulisi leimata kantelijaksi. Aikuisten tehtävänä on luoda ryhmään luottamuksen ilmapiiri, jossa lapsen on turvallista tulla kertomaan aikuiselle kiusaamisesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 18.)

Kiusaamista on vaikea määritellä, sillä kiusaaminen on subjektiivinen kokemus. Kiusatuksi tulleet pystyvät kuitenkin itse sanomaan, että ovat tulleet kiusatuiksi, sillä omakohtainen kokemus siitä, onko kyse kiusaamisesta vai leikinomaisesta kiusoittelemasta on olemassa. (Haapasalo ym. 2020, 11.)

Lasten havainnointi on tehokas menetelmä, jolla kiusaamistilanteita voidaan huomata ja samalla tarkastella lasten välisiä vuorovaikutus- ja valtasuhteita, jotka saattavat johtaa kiusaamistilanteisiin. Havainnointia kannattaa tehdä sekä sisä- että ulkoleikeissä, ja havainnot on hyvä dokumentoida. Lasten kanssa on hyvä keskustella ystävydestä ja kiusaamisesta sekä kysellä kiusaamiseen liittyvistä asioista, kuten missä ikäviä tekoja tapahtuu. Kiusaamisesta kertovat kuvat ja kirjat ovat hyviä yhteisen keskustelun herättelijöitä. Kiusaamisen huomaamiseksi on hyvä tehdä yhteistyötä vanhempien kanssa ja kehottaa myös heitä kertomaan, mikäli lapsi puhuu kotona kiusaamisesta. (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a, 19.)

5.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Varhaiskasvatusryhmissä on hyvä luoda ja kirjata ylös suunnitelma, kuinka kiusaamistilanteisiin puututaan johdonmukaisesti. Tilanteisiin puuttuminen onnistuu pienten lasten parissa vielä helposti ja tuottaa vaikutuksia kiusaamisen vähentämiseksi. Alle kouluikäisillä kiusaamisen roolit eivät ole vielä kovin pysyviä eikä kukaan ole vielä leimautunut kiusaajaksi tai kiusatuksi, ja aikuinen pystyy vielä vaikuttamaan tähän. Aikuisen rooli kiusaamisen vähentämiseksi onkin pienten lasten keskuudessa merkittävä. Taitava ja empaattinen aikuinen saa lapset kertomaan kiusaamistilanteista, jolloin tapaukset tulevat aikuisen tietoon. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 19.)

Kiusaamisen seuraukset ovat pitkäaikaisia. Paha olo ja pelko kiusaamisen toistumisesta voivat olla lapsen mielessä ja tällöin päiväkotiin tuleminen voi olla vaikeaa. Lapsi tuntee itsensä loukatuksi, pelokkaaksi, sairaaksi, noloksi, surulliseksi ja yksinäiseksi. Lapsiryhmässä kiusaaminen koskettaa koko ryhmää, myös niitä, jotka ovat kiusaamisessa passiivisina mukana ja näkevät sitä. (Haapasalo ym. 2020, 11.)

Kiusaamisen taustalla on kiusaamiseen osallisena olevien lasten puutteita vertaissuhteissa ja heidän tulkintansa sosiaalisista tilanteista voi olla eri kuin ikätovereillaan. Lapsella voi olla kehityshaasteita vuorovaikutus-, tunne- ja itsesäätelytaidoissa ja hän voi herkemmin joutua kiusatuksi ja syrjäytetyksi ryhmästä. Myös kiusaava lapsi on usein sellainen, jolla on puutteita kyseisistä taidoista. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tuki on näissä tilanteissa tärkeää. (Haapasalo ym. 2020, 11–12.)

Aikuisten velvollisuus on puuttua kiusaamiseen. Lapsilla on erilainen sietokyky ja tapa reagoida kiusaamistilanteisiin, joten on tärkeää, että työntekijät tuntevat ryhmänsä lapset, heidän temperamentinsa ja yksilölliset tapansa reagoida. Aikuisen vakava suhtautuminen kiusaamiseen kertoo lapselle, että toiminta ei ole hyväksyttävää, ja usein jo se voi riittää puuttumiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 20.)

Kiusaamistilanteiden loppumisen varmistamiseksi tarvitaan seurantaa ja sen kirjaamista, jolloin siitä jää dokumentti vanhemmillekin nähtäväksi. Seurannassa on myös tärkeää kysyä lapselta ja vanhemmilta, onko kiusaaminen loppunut ja mitä he ajattelevat tilanteesta. Seurantaa suunniteltaessa mietitään seurannan pituus ja tiheys sekä kuka siitä ja sen kirjaamisesta vastaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 21.)

Mikäli varhaiskasvatusryhmän henkilökunta kokee, ettei itse pysty tarpeeksi vaikuttamaan kiusaamistilanteeseen, he voivat ottaa yhteyttä varhaiserityisopettajaan, psykologiin tai neuvolaan. Heiltä voi saada apua ja tukea sekä uusia keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. Myös vanhemmat voivat halutessaan hakea ulkopuolista apua ja tilannetta voidaan miettiä yhteistyössä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 21.)

Seuraamuksia ja rangaistuksia pohdittaessa on tärkeää miettiä, millaista apua ja tukea sekä kiusattu että kiusaaja tarvitsevat, sillä myös kiusaaja tarvitsee aikuisen apua, turvaa ja empatiaa. Kiusaajalle saa kuitenkin suuttua, jos hän useista kielloista huolimatta kohtelee muita väkivaltaisesti tai loukkavasti. Aikuisen on kuitenkin tärkeää perehtyä kiusaavan lapsen tarpeisiin ja taustatekijöihin ja siihen, miksi hän kiusaa. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta muuttamaan toimintatapojaan suotuisammiksi. Kun ymmärtää lapsen käyttäytymiseen johtavat syyt, on aikuisen helpompi suhtautua lapseen positiivisemmin ja luoda näin lapselle positiivisen vuorovaikutuksen kokemuksia. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 22.)

5.3 Kiusaamisen ehkäisy

Kiusaamiseen tulee puuttua ja tärkeää tässä on ennaltaehkäisy. Varhaiskasvattajan tehtävänä kiusaamisen ehkäisyssä on havainnointi ja läsnäolo, sekä kiusaamiselle alttiin lapsen aseman vahvistaminen ryhmässä. Lapsien ryhmyttäminen tukee kiusaamisen ehkäisyä. Lapsia ohjaamalla ja neuvoamalla vuorovaikutustilanteissa vähennetään kiusaamisen riskiä. (Haapasalo ym. 2020, 12.)

Kiusaamisen ehkäisyn keinoja ovat mm. turvallisen ilmapiirin luominen, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen, itsetunnon vahvistaminen, tapa- ja moraalikasvatus, lasten osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä leikin havainnointi, ohjaaminen ja osallistuminen siihen. Tavat ja keinot kiusaamisen ehkäisemiseksi valitaan lapsiryhmän tarpeiden mukaisesti, riippuen lasten sosiaalisista taidoista ja ryhmän dynamiikasta sekä yksittäisten lasten tarpeista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 22.)

Kiusaamisen ehkäisyssä tärkeä rooli on myös perheellä ja vanhemmilla. Vaikka akuutit kiusaamistilanteet ratkaistaankin varhaiskasvatusryhmässä aikuisten toimesta, on kodin rooli kuitenkin merkittävä. Kodin kasvatusarvot heijastuvat lapsen tapaan olla vuorovaikutuksessa vertaisryhmässä ja suhtautumisessa toisiin. Vanhemmilla on oikeus tietää lapsensa sosiaalisista suhteista päiväkodissa ja siitä, jos ne ovat pääasiassa negatiivisia tai jos lapsi on ryhmän torjuma. Kiusaamisen ehkäisy edellyttää yhteisiä arvoja ja kasvatuskumppanuutta sekä avointa vuorovaikutusta varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 46–49.)

Omissa lapsiryhmissämme on havaittu kiusaamista ja siihen on pyritty puuttumaan. Olemme huomanneet, että tämä on pitkäjänteistä työtä ja vaatii kasvattajilta herkkää silmää tilanteissa. Kiusaamistilanteessa osallisena olleiden kanssa pitää pystyä käymään läpi tilanne rauhallisesti ja myös heidän kanssaan, jotka ovat olleet tilanteessa muuten läsnä. Kiusaamista tapahtuu jatkuvasti, sillä kiusaamisen muotoja on monia. Se voi ilmetä pelkillä katseilla, selän kääntämisillä, kuiskimalla sekä jättämällä leikin ulkopuolelle. On tärkeää seurata lasten vuorovaikutussuhteita sekä leikkejä, jotta pystymme havainnoimaan mahdollista kiusaamista.

6 DRAAMAPEDAGOGIIKAN KÄYTTÖ VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan leikkiä keskeisenä toimintatapana varhaiskasvatuksessa. Leikkiin tulisi tarjota erilaisia mahdollisuuksia, sillä se edistää kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikin kautta lapset oppivat tapaa olla, sekä hahmottamaan maailmaa olematta kuitenkaan itse tietoisia, että kyse on oppimisesta. (Toivanen 2022, 105.)

Leikki on lapselle luontainen tapa tutkia maailmaa ja oppia asioita. Varhaiskasvatusikäisten draamakasvatus voidaan määritellä ohjatuksi leikiksi, jolla on pedagogiset tavoitteet. Draama toimii sekä opetusmenetelmänä että taidemuotona. Pedagoginen draama on kasvatuksellista ja opetuksellista toimintaa, jossa käytetään luovia, teatterinomaisia keinoja ja yhdistetään eri taiteita. Draamatyöskentely yhdistää ilmaisun eri osa-alueet: sanan, äänen, kuvan, liikkeen ja musiikin. (Helenius, Jäälinoja & Sormunen 2000, 21–23.)

Draaman avulla lasta voidaan auttaa ymmärtämään itseään ja ympäröivää maailmaa. Draaman avulla voidaan luoda perustaa hyvälle itsetunnolle, vahvistaa kielellistä ja kehollista ilmaisua ja rohkaista esittämiseen ja esiintymiseen ryhmässä tai yksin. Draama antaa mahdollisuuden fantasian käyttöön, valintojen tekemiseen ja pohtivaan ajatteluun. Draama vahvistaa lapsen mielikuvitusta, luovuutta, uteliaisuutta ja kokeilumieltä. (Helenius ym. 2000, 27.)

Draamaa voi käyttää löytämään hyvät ja pahat puolet itsestään. Ikävien tunteiden heijastaminen muihin vähenee, kun opettelemme käsittelemään niitä. Pettymys, viha, kateus ja pelko voidaan nimetä roskatunteiksi ja niistä etäännyminen on helpompaa, kun niitä käsittelee draaman keinoin, jossa rooli-hahmon avulla nämä tunteet etäännytetään todellisuudesta. (Kotka 2016, 16).

Draamatyöskentely kehittää lasten pitkäjänteisyyttä ja keskittymiskykyä. Se tukee lasten sosiaalisuutta, toisten hyväksymistä, vastavuoroisuutta ja empatiakykyä ja vahvistaa näin ryhmähenkeä. Draama auttaa myös monikulttuurisuuden tukemisessa, sillä draamatoiminnassa jokainen lapsi saa mahdollisuuden ilmaista itseään, ajatuksiaan ja tunteitaan sekä kertoa omia tarinoitaan. (Suvilehto 2016, 154.)

Draamatyöskentely pohjautuu valmiisiin tai itsekeksittyihin tarinoihin, jotka tarjoavat lapsille samaistumisen kohteita ja kehittävät lasten kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Lapsi sitoutuu draamatyöskentelyyn, kun hän tunnistaa aiheen omasta elämänpiiristään ja pitää sitä tärkeänä. Draamatyöskentelyssä leikitään ja opitaan kahdessa eri tilassa: todellisessa ja draaman maailmassa. Tapahtumia tarkastellaan sekä kuvitteellisessa draamamaailmassa roolin kautta, että omana itsenä sosiaalisen todellisuuden kautta. Tätä kutsutaan esteettiseksi kahdentumiseksi. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 18.)

Lasten draama ei ole vain teatterivierailuja tai näytelmien tekemistä, vaan lapset tekevät taidetta luonnostaan keksien erilaisia rooli- ja teatterileikkejä, toistaen ja muunnellen tuttuja loruja, runoja ja lauluja sekä käyttäen leikeissään ja tarinoissaan samanaikaisesti kuvia, piirroksia ja leluja. Lapsen rikas mielikuvitus ja rooliin eläytyminen näkyy jokapäiväisissä leikeissä, joissa he kohtaavat jännittäviä seikkailuja. Lasten draama on ennen kaikkea leikkiä ja iloista yhdessä olemista, jossa samalla kehittyvät oivaltamisen, ryhmätyön ja uuden luomisen taidot. (Suvilehto 2016, 153.)

Lapsi ottaa ideoita leikkiin ja draamaan ympäröivästä maailmastaan: perheenjäsenistä, kavereista, saduista, peleistä, ohjelmista jne. Draamassa mielikuva ja oma todellisuus yhdistyvät ja lapsi ei esitä itseään vaan omaa käsitystään esittämästään henkilöstä. Lapsi voi draaman ja roolileikin kautta käsitellä myös itselleen vaikeita asioita sekä testata itselleen poikkeavaa käytöstä tai kyseenalaistaa normeja, joihin hänet on kasvatettu. Roolissa hänellä on lupa tehdä asioita, joita hän ei normaalisti tekisi. Lapsen taipumus palata samaan roolileikkiin yhä uudestaan kertoo siitä, että hänellä on tarve käsitellä leikissä ilmeneviä asioita. Draamaleikin tai vapaan leikin havainnointi antaa aikuiselle mainion tilaisuuden oppia ymmärtämään lasta ja hänen tarpeitaan. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 18–19.)

6.1 Draamatoiminnan ohjaaminen

Draamatyöskentelyn alussa on hyvä olla johdantovaihe, jossa lämmitellään, eli tehdään ilmaisuharjoitus tai leikki, jonka avulla virittäydytään draamatoimintaan ja käsiteltävään asiaan. Johdantovaiheessa voidaan tehdä draamasopimus. Se on kuin kutsu yhteiseen leikkiin, jossa on pelisäännöt, joista sovitaan ennen työskentelyn aloittamista. Säännöt voivat vaihdella, mutta niissä voidaan sopia toimintatavoista, toisten huomioon ottamisesta ja roolisuojasta. Draamasopimuksessa voidaan kertoa keinoista, joilla aikuinen säätelee tilanteen kulkua, esimerkiksi kilikello, jolla aikuinen osoittaa, että

hänellä on asiaa ja silloin toiminta lakkaa. Tärkeä osa draamasopimusta on sen asian ymmärtäminen, että roolissa saa kokeilla sellaisiakin asioita, joita ei oikeassa elämässä voi tehdä. Rooliin ja siitä pois siirtyminen saattavat myös tarvita omat rituaalinsa mielikuvitusmaailman ja todellisuuden välillä edestakaisin liikuttaessa. Aiheeseen johdatellaan ns. alkukoukun avulla. Sen tarkoituksena on herättää kiinnostus ja imaista lapset mukaan. Tarina ja sen ristiriita tulisi esitellä niin, että se herättää lapsissa halun ratkaista se. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 23, 75.)

Draamaohjaajan ei tarvitse olla taidokas näyttelijä, vaan riittää kun on itse innostunut, läsnä oleva ja omaa leikillisen asenteen sekä pyrkii hyvään kontaktiin lasten kanssa. Tarinaa kertoessaan ja roolia näytellessään ohjaaja saa antaa tunteiden näkyä ja kuulua, sillä aikuisen eläytyminen tekee draamatuokiosta merkityksellisen ja tärkeän lapsille. Aikuisen tehtävänä lasten draamatoiminnassa on vahvistaa myönteistä ilmapiiriä, joka rohkaisee arkaakin lasta innostumaan ja osoittamaan taitoja, joita jokaisella lapsella luonnostaan on. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 26; Suvilehto 2016, 154.)

6.2 Draaman osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa draamaa voidaan hyödyntää monella eri tapaa. Kaikki draaman työtavat eivät vaadi paljon suunnittelua tai draamataitoja. Seuraavaksi esittelemme lyhyesti draaman eri osa-alueet ja etenemme spontaaneista draamaleikeistä ja ilmaisuleikkituokiosta aina enemmän suunnittelua ja valmisteluja vaativampiin osa-alueisiin; forum-teatteriin, prosessidraamaan ja draamaseikkailuihin päätyen esittävään draamaan eli teatteriin.

6.2.1 Draamaleikit

Tarinallisuus voidaan ottaa osaksi lasten kanssa käsiteltäviä tiedollisia tai taidollisia sisältöjä draamaleikin avulla. Draamaleikki perustuu lasten omaan spontaaniin roolileikkiin. Draamakasvatuksessa ohjaaja hyödyntää tätä lasten omaa tapaa leikkiä. Leikki voi käsitellä esimerkiksi kuvitteellisia linja-automatkoja, kaupassa asioimista tai muuta ajankohtaista asiaa. Draamaleikissä kasvattaja voi luoda leikkiin jännitteitä ja käännteitä ja johtaa tavoitteidensa mukaista toimintaa olemalla leikissä mukana leikkijänä tai ulkopuolisena ohjaajana tai kertojana. Keskiössä on lasten toimijuus ja draama toimii siltana lasten omaehtoisen leikin ja kasvattajan formaalisen opettamisen välillä. (Heikkinen 2005, 76; Toivanen 2022, 106–107.)

Draamaleikkiin ei tarvita aina etukäteen valmisteluja, vaan ne voivat syntyä spontaanisti esimerkiksi helpottamaan arjen siirtymätilanteita tai odotushetkiä, kun on hyvä saada lapsen huomio pois hankalasta tilanteesta. Aikuisen heittäytyminen hassuttelemaan vaikkapa puhuvan lapsen äänenä saa pian kiukun lakkaamaan ja harmituksen aiheen unohtumaan. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 38.)

Draamaleikkiä voi myös valmistella. Tästä esimerkkinä aikuisen rakentamat leikkiympäristöt tietyn teemaista leikkiä varten. Leikkinurkkaan voidaan kerätä tarvikkeita, rekvisiittaa ja roolivaatteita esimerkiksi eläinlääkäri-, koti- tai kampaajaleikkiin. Valmiit toimivat leikkinurkat houkuttelevat lapsia sekä omaehtoiseen että ohjattuun roolileikkiin ja antavat mahdollisuuden pitkäkestoisellekin leikille. Pienten lasten kanssa aikuisen leikkiin heittäytyminen ja mukana olo on erityisen tärkeää lapsen sosiaalisten- ja leikkitaitojen kannalta. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 39–40.)

Draamaleikissä kasvattajan päätehtävänä on kuitenkin ohjata ja tukea lasten toimintaa, ei siis ensisijaisesti opettaa tai olla aktiivisena toimijana. Aikuinen voi auttaa leikin alkuun, havainnoida, kannustaa ja esitellä mahdollisuuksia, kuinka leikkiä voisi jatkaa tai mitä välineitä hyödyntää, jos lapsella ei ole itsellään vielä riittävästi kokemusta kyseisestä leikistä. Tämän jälkeen lapsi luonnostaan ryhtyy itse kokeilemaan erilaisia roolileikkejä. (Suvilehto 2016, 155.)

6.2.2 Ilmaisuleikkituokiot

Ilmaisuleikkituokioita voidaan pitää varhaiskasvatuksessa samalla tavalla kuin muitakin taideaineiden tuokioita. Ilmaisuleikkituokioilla toteutuvat monenlaiset tavoitteet, esimerkiksi draamataitojen kehittyminen, ryhmäytyminen, kaveritaitojen oppiminen ja itsetuntemuksen kehittyminen. Ilmaisuleikkituokioihin voidaan liittää myös muita ajankohtaisia teemoja ja oppimisalueita. Ilmaisuleikkituokiot voivat koostua erilaisista ilmaisuleikeistä ja –harjoituksista. Tuokion tavoitteiden mukaan voidaan leikkiä esimerkiksi ryhmäytymistä ja vapautumista edistäviä lämmittelyleikkejä, keskittymis- ja rauhoittumisleikkejä, vuorovaikutustaitoja tukevia kontaktiharjoituksia, sekä ilmapiiriä vapauttavia hassutteluharjoituksia. Niin ikään voidaan leikkiä myös kehollisen ilmaisun taitoja kehittäviä miimileikkejä, yhteistyöharjoituksia, oman äänen ilmaisumahdollisuuksiin tutustuttavaa äänellä leikkimistä, tarinankerrontaan innostavaa sepittämistä, sekä omalla keholla ja äänellä tunteiden ilmaisua harjoittavia tunneharjoituksia. Kirjassa *Loikaten leikkiin –rohkeasti rooliin* on monia valmiita ilmaisuleikkejä jokaiseen kategoriaan. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 50–71.)

6.2.3 Forum-teatteri

Forum-teatteri on keskeinen osallistavan teatterin genre, jossa yleisöstä tulee aktiivinen ja osallistuva. Forum-teatteri on saanut alkunsa 1950-1970-lukujen aikana kehitetystä sorrettujen teatterista, jossa katsojat saivat osallistua näytelmään ottamalla sorretun roolin ja pyrkiä sen kautta vaikuttamaan tilanteeseen ja löytämään sortotilanteelle erilaisia ratkaisuja. (Heikkinen 2010, 36.)

Forum-teatteri saa aiheensa yleensä arjen tilanteista. Forum-teatterissa näytellään yhteisön ongelmista kumpuava esitys, joka esitetään siihen asti, että epäoikeudenmukaisesti kohdellun osapuolen pitäisi tehdä ratkaisu. Esitys pysäytetään tähän ja yleisöltä kysytään, miten seuraavaksi pitäisi toimia. Kuka tahansa yleisöstä saa tarjota ratkaisuvaihtoehtoa ja asettua sitten näytelmän päähenkilön asemaan ja kokeilla oman ehdotuksensa toimivuutta käytännössä roolissa toimien. Ratkaisuvaihtoehtoja voidaan kokeilla useita, ja jokaisen esityksen jälkeen keskustellaan tilanteesta. Forum-teatteri antaa osallistujilleen tilaisuuden ja mahdollisuuden tiedostaa oman toimintansa vaikutuksia muihin sekä pohtia oikeudenmukaista toimintaa oman arkielämänsä vastaavissa tilanteissa. Tavoitteena on, että osallistujat aktivoituisivat vaikuttamaan oman elämänsä epäkohtiin ja rohkaistuisivat toimimaan oikeudenmukaisesti. Forum-teatterin avulla osallistuja huomaa, että muutos on mahdollista, vaikkei se aina olekaan helppoa. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 72–73.)

Varhaiskasvatuksessa Forum-teatteri on hyvä keino käydä läpi ryhmän ajankohtaisia haasteita ja keksiä yhdessä niihin ratkaisuja. Alkukohtauksessa ryhmän aikuiset voivat toimia roolihenkilöinä tai voidaan käyttää teatterinukkeja. Forum-teatterissa aikuinen toimii tilanteen ohjaajana, ns. jokerina. Jokeri esittää tilanteen yleisölle ja pysäyttää tilanteen ongelmanratkaisun hetkellä, esittää kysymyksiä ja organisoi roolinvaihdot, kun eri ratkaisuvaihtoehtoja kokeillaan. Tilanteisiin ei ole yhtä oikeaa vastausta ja toimintatapaa. Tilanteen ohjailuun hyvä apuväline on esimerkiksi kello tai tiuku, jolla jokeri voi pysäyttää esityksen, jos se uhkaa karata harhateille lasten näytellessä tilannetta. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 72–73.)

6.2.4 Prosessidraama

Prosessidraamalla tarkoitetaan draamaopetusjaksoa, joka muodostuu yhdestä tai useammasta draamatuokiosta. Prosessidraaman pohjana on kehysteksti. Toiminta rakennetaan eri draaman työtapoja käyttäen ja päämääränä on jonkun asian tutkiminen draamallisesti. Prosessidraaman tavoitteena on

jonkin asian ymmärtäminen kokemuksellisen oppimisen avulla. Prosessidraamassa käsiteltävää aihetta tarkastellaan monesta roolista ja näkökulmasta käsin, joten oppiminen perustuu moninäkökulmaisuuudelle. Ohjaajan tulee valita prosessidraamaan sellaiset leikin ja draaman työtavat, jotka tukevat aiheen ymmärtämistä. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 74; Heikkinen 2005, 76; Heikkinen 2010, 34.)

Prosessidraamassa ei ole ulkopuolista yleisöä, vaan siinä tutkitaan yhdessä asioita, niillä leikitään, etsitään niille merkityksiä ja luodaan uusia merkityksiä. Ohjaaja rakentaa yhdessä lasten kanssa draaman maailman, jonne mennään yhdessä ja tullaan välillä pois keskustelemaan ja suunnittelemaan draaman maailman tapahtumia yhä uudelleen. Aiheen lisäksi prosessidraama opettaa lapsille teatterin ilmaisukieltä ja kaveritaitoja. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 74; Heikkinen 2005, 76; Heikkinen 2010, 34.)

6.2.5 Draamaseikkailu

Draamaseikkailu, eli satuseikkailu, on kasvattajien suunnittelema ja ohjaama seikkailu, joka noudattaa dramaattista dramaturgiaa. Osallistujat toimivat seikkailussa päähenkilöinä ja tehtävänä on ratkaista arvoitus tai ongelma. Draamaseikkailun suunnittelu alkaa teeman ja tarinan pääelementtien, kuten tapahtumaympäristön, henkilöiden ja mysteerin suunnittelulla. Draamaseikkailu alkaa konkreettisella kutsulla seikkailuun ja kutsu voi sisältää ennakkotehtävän, joka kasvattaa kiinnostusta ja valmistee rooliin astumista. Varsinainen seikkailu alkaa kutsun lähettäjän tapaamisesta, kutsujan toimiessa samalla oppaana seikkailun ajan. Seikkailu etenee ongelmia ratkaisemalla ja loppuu onnistumiseen ja mysteerin selviämiseen. Seikkailun kesto voi vaihdella puolesta tunnista puoleen päivään. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 102.)

6.2.6 Esittävä draama eli teatteri

Lapset saavat ensikosketuksensa esittävään draamaan eli teatteriin usein television näytellyistä lastenohjelmista, vieraillessaan teatteriesityksissä tai päiväkodin aikuisten järjestämässä näytelmässä. Lapset voivat esittää toisilleen, toisen ryhmän lapsille tai ryhmän aikuisille omia pikkuesityksiään. Perinteisesti päiväkodeissa on vietetty joulu- ja kevätkuuhlia, joissa lapset ovat esittäneet pieniä näytel-

miä tai kuvaelmia. Näytelmän voi suunnitella valmiin käsikirjoituksen, sadun, laulun tai runon pohjalta tai luoda käsikirjoituksen itse ryhmälähtöisesti. Tärkeää lasten kanssa teatteriesitystä valmistellessa ja harjoitellessa on leikinomaisuus ja lasten mielihyvä. Esiintymisen ilo ja onnistumisen kokemukset ovat tärkeämpiä kuin teatterin kriteerien toteutuminen. (Martinez-Abarca & Nurmi 2015, 112–114.)

7 TUOKIOIDEN TOTEUTUS, HAVAINNOT JA PALAUTE

Toteutimme kaveritaitotuokiot omissa varhaiskasvatusryhmissämme tammi-helmikuussa 2023. Tuokiot pyrimme järjestämään pienryhmissä, jotta lapsilla olisi paremmat mahdollisuudet keskittyä ja saada myös tilaa ja rohkeutta kokeilla itse näyttelemistä. Tuokioiden vastaanotto ja niistä saatu palaute lapsilta oli pääosin positiivista ja keskusteluihin ja toimintaan osallistuminen oli innostunutta. Pieni osa lapsista koki tuokiot tylsinä, mutta kysyttäessä miksi, eivät he osanneet tarkemmin kertoa. Lapset lähtivät innokkaina ja uteliaina mukaan seuraamaan Metsälän päiväkodin arkea. Tuokioiden aikana huomasimme eroja lasten kaveritaidoissa ja toisen asemaan asettumisen ja empatian taidoissa. Työskentely draaman keinoin ei ollut kaikille niin mieluista tai luontaista, kun taas toisilla oli mainio kyky ja rohkeus heittäytyä rooliin.

Tuokioiden aikana huomasimme myös sen, että moni lapsi tietää teoriassa ja keskusteltaessa, kuinka kuvatuissa tilanteissa olisi pitänyt toimia ja mikä oli väärin toimittu tai sanottu tarinan hahmojen osalta. Mikäli he eivät hoksanneet, he olivat kiinnostuneita kuulemaan, miten tilanteen olisi ehkä kuulunut mennä. Kaikki eivät kuitenkaan osanneet siirtää teoriaa käytännön tilanteisiin, vaan toimivat itse oikeissa vastaavissa tilanteissa juuri niin kuin olivat itse sanoneet, ettei niin pidä toimia. He eivät siis välttämättä osanneet yhdistää tarinan tapahtumaa oman elämänsä vastaavaan tapahtumaan, eivätkä osanneet havainnoida ja tulkita omaa käytöstään. On siis helpompaa huomata toisten tekemät virheet kuin omansa. Tällaista tapahtuu lasten parissa usein muutenkin. Lapsi saattaa sanoa toiselle, että ”ei saa juosta sisällä”, vaikka juoksee itsekin.

Tuokiot oli suunniteltu hyvin ja tuokiot sujuivat pääsääntöisesti suunnitelman mukaan, toki aina tulee jotain muuttujia ja tuokioita improvisoidaan toteuttamishetkellä tilanteiden mukaan. Suopeikon päiväkodissa yksi varhaiskasvatuksen opettaja halusi kokeilla materiaaliamme myös oman ryhmänsä 3–4-vuotiaiden lasten kanssa ystävänpäiväviikolla ja hän kertoi jälkeen päin, että materiaali toimi hyvin ja tuokiot oli kuvattu ja suunniteltu niin hyvin, että ulkopuolinenkin pystyi lyhyellä perehtymisellä tuokion toteuttamaan. Lasten palaute oli ollut ryhmässä myös innostunutta ja hyvää.

Palautetta kysyimme kasvattajilta suullisesti jokaisen tuokion jälkeen. Saamamme palaute oli kaiken kaikkiaan positiivista. Aihe koettiin tärkeäksi ja aina ajankohtaiseksi. Kiitosta saimme mm. tuokioiden rakenteesta, joka oli monipuolinen ja selkeä ja sisälsi sopivassa suhteessa kuuntelemista, teke-

mistä ja lasten osallisuutta. Hyvänä asiana pidettiin myös lasten mielipiteiden kysymistä toiminnallisella tavalla. Draamasopimuksesta saimme myös hyvää palautetta, kun se kerrattiin joka kerta ja sen avulla muistutettiin lapsia, että roolissa voidaan käyttäytyä eri tavalla kuin itse oikeasti käyttäytyisi. Kortit ja hahmot saivat positiivista palautetta niin aikuisilta kuin lapsiltakin. Värituskuvat ja ryhmiin jäävät hahmot olivat erittäin mieluisia. Kasvattajien keskuudessa pohdittiin, että tuokioita voisi toistaa pari kolme kertaa toimintakauden aikana.

Kaikkien tuokioiden tunnelma säilyi mielenkiintoisena ja lapset kuuntelivat innolla tarinoita. He vastailivat kysymyksiin ja tiesivät hienosti, miten mukava kaveri toimii toista kohtaan ja myös, miten ei saa kohdella muita. Lapset sanoittivat myös hienosti tunteita, miltä esimerkiksi kiusatusta mahtoi tarinassa tuntua. Lapset osasivat kertoa, miten ristiriitatilanteissa tulee toimia.

Tuokioiden aikana saattoi myös huomata kuinka jotkut lapset osaavat asettua hienosti toisen asemaan ja miettiä käyttäytymisen syitä. Tällaisesta esimerkkinä viimeisen kaveritaitotuokion purkuvaihe, jossa lapset saivat asettua sen hahmon kohdalle, joka oli hänen vastauksensa väittämään. Kysymyksen kenelle tuli paha mieli, yksi lapsi meni Janni Jäniksen kohdalle, joka oli tarinassa kiusannut Patrik Pandaa. Kun häneltä kysyttiin, miksi luulet hänelle tulleen pahan mielen, hän vastasi, että ”ku se kiusas”. Toiset lapset olivat ensin sitä mieltä, että ei kiusaajalle voi tulla paha mieli, mutta lopulta joku hoksasi, että kiusaajalla voi olla paha mieli ja siksi hän kiusaa. Toinen lapsi sanoi, että kiusaajalle voi tulla paha mieli, kun se ymmärtää, että hän on tehnyt väärin. Joku meni myös Päivi Pöllön, eli aikuisen kohdalle ja sanoi, että ”sille tuli paha mieli, kun ne lapset kiusas sitä Patrikkiä”.

Myös kolmas opinnäytetyön kirjoittaja halusi toteuttaa tuokiot omalla työpaikallaan, vaikka se ei ollutkaan opinnäytetyön tilaajana. Hän koki tuokiot hyödyllisinä, ja lapsilta saadun palautteen mukaan kaikki pitivät tuokioista ja hahmoista. Lapset pitivät siitä, että saivat näytellä tilanteita myös itse. Lasten kanssa pohdittiin paljon sitä, millainen on hyvä kaveri ja millä tavoin on hyvä mennä leikkiin mukaan. Lapset osasivat yhdistää tuokioissa tapahtuvia tilanteita oikeisiin vuorovaikutustilanteisiin. Havaitimme, että lapset muistivat usean kuukauden jälkeen tuokioissa syntyneitä ristiriitoja ja saattoivat muistuttaa niistä toisia lapsia, kun vastaava konfliktitilanne syntyy lapsiryhmässä. Pöytäteatterin hahmot jäivät ryhmän lapsille käyttöön, ja hahmot ovat innostaneet lapsia pitämään omia pöytäteatteriesityksiä.

8 ARVIOINTI JA POHDINTA

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli suunnitella ja luoda Kärsämäen ja Siikalatvan Rantasilan päiväkodeille käyttövalmista materiaalia kaveritaitojen käsittelyyn ja opettamiseen varhaiskasvatuksessa ja sen myötä ehkäistä kiusaamista. Alussa pohdimme erilaisia mahdollisuuksia ja aika pian päädyimme kaveritaitokorttien tekemiseen. Näissä voisimme hyödyntää Julian taiteellisia lahjoja. Melko pian päätimme, että kortteihin tulisi kaveritaitoja vaativia tilanteita eläinlasten päiväkodissa. Näin syntyi Metsälän päiväkotitiimi ja sinne hahmot Janni Jänis, Sulo Siili, Onerva Orava, Kaino Kettu sekä kasvattaja Päivi Pöllö. Viimeisellä tuokiolla Metsälän päiväkotiin tuli uutena lapsena Patrik Panda.

Korttien ja tuokioiden teemat olivat aluksi vielä hukassa, mutta tutustuessamme teoriatietoon kaveritaidoista innostuimme Vilja Laaksosen kirjasta *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa* ja siinä esitellyistä neljästä kaveritaitojen osa-alueesta. Keksimme, että suunnittelemme neljä tuokiota, yhden kustakin osa-alueesta.

Pohdimme, että pelkkä kuvakortti, lyhyt tarina ja lasten kanssa keskustelu olisivat jättäneet tuokiot ehkä liian yksinkertaisiksi ja samanlaisiksi. Sitten saimme idean käyttää draamapedagogiikkaa yhtenä menetelmänä tuokioilla. Draaman avulla lapset pääsisivät eläytymään kaveritaitokorteissa kuvattuihin tilanteisiin ja osallistumaan aktiivisesti tuokioiden toteuttamiseen.

Kirjasta *Loikaten leikkiin – rohkeasti rooliin! Draamakasvatusta 1–7-vuotiaille* (Martinez-Abarca & Nurmi 2015) löysimme erityisen paljon tietoa ja ideoita draaman käytöstä lasten kanssa, ja näiden ideoiden pohjalta lisäsimme tuokioihin draamaa mm. tunteiden ilmaisemista ilmein ja keholla, pöytä-nukketeatterin katsomista sekä tuokioiden esittämistä itse näyttelemällä. Kirjan ideoiden pohjalta suunnittelimme myös tuokioiden loppuun purku- ja palautevaiheet, jotka mahdollistivat lasten mielipiteiden kuulemisen toiminnallisella tavalla.

Näin tuokioilla oli kaksi kasvavaa ja etenevää aihetta: kaveritaidot sekä draamakasvatus. Kaveritaidot alkoivat ensimmäisestä osa-alueesta, eli ryhmässä toimimisen taidoista, edeten vuorovaikutuksen ylläpitämisen, vuorovaikutukseen liittymisen ja toisten huomioon ottamisen taitoihin. Draamakasvatus ja toiminnallinen mielipiteen ilmaisu ja palaute alkoivat pöytäteatterin katsomisesta ja yksinker-

taisesta peukkupalautteesta. Toisella ja kolmannella tuokiolla ilmaistiin erilaisia tunteita ilmein ja palautevaiheessa keholla, JA pöytäteatterin katsomisen lisäksi lapset pääsivät itse esittämään omaa versiotaan pöytäteatterista. Viimeisellä tuokiolla lapset pääsivät esittämään kaverikortin kohtausta itse näyttelemällä. Rekvisiitaksi teimme eläinhahmojen päähineet.

Kaveritaitotuokioiden rakenne pidettiin joka kerta samanlaisena: alussa laulettiin laulu *Minun maailmani*, jonka sanoma sopii hyvin kaveritaitoihin (LIITE 7). Seuraavaksi oli tarinan kuuntelu ja lapset näkivät kortin kuvan, ja tämän jälkeen kortin tilanteesta keskusteltiin. Ennen draamaosuuden alkua kerrattiin draamasopimus (LIITE 2). Esitysten alku ja loppu ilmaistiin kilistämällä kelloa, joka oli merkinä rooliin ja siitä pois astumiselle. Tuokion päätteeksi oli purku- ja palautevaihe, jossa lapset saivat toiminnallisoin keinoin ilmaista omia mielipiteitään ja antaa palautetta. Myös näistä syntyi hyviä keskusteluja, kun lapset saivat perustella omaa näkemystään ja mielipidettään.

Tekemiämme pöytäteatterinukkeja voisi käyttää edelleen jatkossakin ryhmissä ja kasvattajat voisivat luoda itse uusia tilanteita ja tarinoita kerrottavaksi ja näyteltäväksi nyt, kun hahmot ovat tuttuja ja esittämistä on vähän harjoiteltu pitämiemme tuokioiden myötä. Kasvattajat voisivat esimerkiksi muuttaa lasten oikeassa elämässä sattuneen tapauksen Metsälän päiväkodin lasten tapaukseksi, jolloin lasten voisi olla helpompi huomata tehdyt virheet, kun syytökset eivät kohdistu heihin itseensä vaan eläinhahmoihin. Ulkopuolelta katsottuna tilanteen näkee eri tavalla kuin omakohtaisessa tilanteessa, jossa omat tunteet ovat vahvasti läsnä.

Suunnittelemamme tuokiot ovat sellaisenaan toimivat, mutta materiaalit mahdollistavat myös kullekin kasvattajalle luoda itsensä näköiset ja ryhmänsä tarpeita parhaiten palvelevat tuokiot tarinakortteja ja teatterimateriaaleja hyödyntäen. Meilläkin keskenämme tuokioista tuli erilaisia, sillä lasten kanssa touhutessa tilanteet elävät ja taitava kasvattaja osaa reagoida lapsilta tai tilanteesta nouseviin aloitteisiin ja tarpeisiin.

Koemme, että valitsemamme teemat ja menetelmät ja että tekemämme materiaalit olivat toimivia ja lapsia innostavia. Aiheena ja toteutuksena opinnäytetyö oli mielenkiintoinen ja onnistuimme mielestämme luomaan Metsälän päiväkodista mukaansatempaavan tarinakokonaisuuden, jonka jatkoa lapset odottivat innolla. Tarinan kuvittaminen on tärkeässä roolissa kerronnassa, jotta lapsilla säilyy mielenkiinto kuunnella ja seurata opetustilannetta. Kokemuksemme ja saamamme palautteen perusteella luomamme eläinhahmot olivat lapsille mieluisia ja aikuisetkin niitä ihastelivat. Koemme, että

lasten osallistaminen tuokioihin keskustellen ja draaman keinoin vaikutti lasten mielenkiintoon opetusta kohtaan. Draamakasvatus loi lapsille rohkeutta esiintyä ja lisäsi itsevarmuutta. Koemme, että draaman keinoin roolissa toimien lapsen voi olla helpompi käsitellä erilaisia ristiriitatilanteita ja harjoitella niissä toimimista.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kiusaamisen ehkäisy ja kaveritaitojen vahvistaminen. Tällaisia on vaikea mitata, sillä lasten kaveritaitoihin vaikuttaa esimerkiksi myös muu ympäristö ja lapsen mielenlaatu. Mitään suurta muutosta ei tietenkään näin pienellä aikavälillä saatu aikaiseksi, vaan kaveritaitojen harjoittelu on koko varhaiskasvatusiän kestävä prosessi, jossa samanikäisetkin lapset ovat kukin eri tasoilla. Kaveritaidoista puhumista ja niiden harjoittelua tulisikin olla jatkuvasti ja lasten keskinäisiin ristiriitatilanteisiin aikuisten tulisi mennä avuksi aina, kun lapset eivät itse kykene ratkaisemaan. Koemme, että suunnittelemamme ja pitämämme tuokiot saivat kuitenkin lapset pohtimaan asioita ja keskustelut olivat hyviä.

Toivomme, että näiden tuokioiden avulla saamme nostettua esille kaveritaitojen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa ja että onnistuimme luomaan pohjaa sille, että kaveritaitojen harjoittelusta tulisi varhaiskasvatuksessa säännöllistä ja johdonmukaista. Hyvät kaveritaidot ovat ennaltaehkäisyä kiusaamiselle ja ne ovat tärkeä perusta kouluelämää ajatellen. Kun kiusaamiseen puututaan vakavasti jo varhaiskasvatuksessa, roolit kiusatulle ja kiusaajalle eivät ehdi vielä muodostua.

Suosittelimme lämpimästi, että kasvattajat rohkenisivat käyttämään enemmän draamapedagogiikkaa lasten kanssa, sillä tämän kokemuksemme mukaan se on lapsia innostava opetusmenetelmä ja sen toteuttamismuotoja on lukuisia. Draamapedagogiikkaa käyttäessä ei itse tarvitse olla huippunäyttelijä, vaan riittää, kun on itse innostunut ja rohkaiseva.

Lievää yksipuolisuutta opinnäytetyömme teoriaosuuteen toi se, että se pohjautuu pitkälti samoihin lähteisiin. Kaveritaitoja käsitteleviä lähteitä ei juurikaan löytynyt, ja lähteet, jotka löytyivät, pohjautuivat pitkälti Laaksosen ja Lautamon teoksiin. Toisaalta suunnittelemiemme kaveritaitotuokioiden idea ja teemat perustuvat juuri näihin Laaksosen teorian kaveritaitojen neljään osa-alueeseen, joten mielestämme tämä puoltaa Laaksosen runsasta osuutta opinnäytetyömme teoriassa kaveritaidoista.

Draamapedagogiikan käyttömme kaveritaitotuokioilla sen sijaan pohjautuu Martinez-Abarcan ja Nurmen Loikaten leikkiin – rohkeasti rooliin! -teokseen, jonka ideoiden pohjalta kaveritaitotuokioidemme draama- ja palauteosiot syntyivät. Tämän vuoksi draamapedagogiikka-teoriamme koostuu pääosin tästä teoksesta saamaamme tietoon.

Aiemmin totesimmekin jo, että kiusaamisesta alle kouluikäisten lasten keskuudessa on olemassa Suomessa hyvin vähän kirjallisuutta ja tutkimustietoa. Salmivalli on kiusaamisaiheen asiantuntija, mutta hänen teoksensa ovat jo vanhempaa tuotosta. Uusinta teoriatietoa pienten lasten kiusaamisesta edustavat Kirves ja Stoor-Grenner, joiden tutkimus ”Kiusaavatko pienetkin lapset” (2010) sekä varhaiskasvatukseen tehty ohjeistus ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa” (2010) tuntuivat vastaavan parhaiten teoriaamme kiusaamisesta ja sen ehkäisystä varhaiskasvatuksessa.

Jatkoideana tälle työlle voisi kehitellä varhaiskasvatusryhmille suunnitelmapohjan kiusaamisen ehkäisylle, kiusaamistilanteisiin puuttumiselle, seurannalle ja arvioinnille. Suunnitelmassa ryhmän kasvattajat voisivat kirjata konkreettiset toimenpiteet, miten kiusaamista ryhmässä ehkäistään, miten kiusaamistilanteisiin puututaan aikuisten toimesta, miten tilannetta siihen puuttumisen jälkeen seurataan ja dokumentoidaan ja kuinka sitä arvioidaan.

Tekemäämme materiaalia tai ideaa hyödyntäen samankaltaisia kaveritaitotuokioita voisi myös kehitellä lisää. Me teimme neljä kaveritaitotuokiota Laaksosen määrittelemien kaveritaitojen neljästä osa-alueesta. Jokaista kaveritaitojen osa-aluetta voidaan kuitenkin havainnoida neljän osaamistavoitteen kautta, joten niistä saisi halutessaan yhteensä kuusitoista tuokiota.

LÄHTEET

- Arki, arvot ja etiikka. 2017. *Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Talentia. Punamusta Oy. Saatavissa: <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a> . Viitattu 19.7.2022.
- Haapasalo, T., Kauppila, E., Kirkkopelto, K., Nousiainen, K. & Repo, L. 2020. *Meidän juttu! Kiusaamisen ehkäisy lasten vertaisryhmissä*. Tallinna: Meedia Zone OÜ.
- Heikkinen, H. 2005. *Draamakasvatus -opetusta, taidetta, tutkimista!* Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Heikkinen, H. 2010. *Vakava leikillisyyys. Draamakasvatusta opettajille*. 2.–4. painos. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Helenius, A., Jääliinoja, P. & Sormunen, H. 2000. *Sesam! Avaimia esiopetuksen draamapedagogiikkaan*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jokinen, I., Jääskä, P. & Virtanen, H. 2019. *Peetu Pöllö ja kaveritaidot. Kaveritaitojen vahvistaminen Launeen päiväkodissa*. Lahden ammattikorkeakoulu. Saatavissa: [Jokinen_Jaaska_Virtanen.pdf \(theseus.fi\)](#) . Viitattu 14.10.2022.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010a. *Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan. Helsinki: Fram. Saatavissa: <https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/04185732/Kiusaamisen-ehk%C3%A4isy-varhaiskasvatuksessa-B5-www.pdf> Viitattu 27.1.2023.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010b. *Kiusaavanko pienetkin lapset?* Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan. Helsinki: Fram. Saatavissa: <https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/01174913/Kiusaavanko-pienetkin-lapset.pdf> Viitattu: 27.1.2023.
- Kotka, R. 2016. *Draama*. Teoksessa J. Norrena (toim.) *Ryhmä oppimaan! Toiminnallisia työtapoja ja tehtäväkehyksiä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 16.
- Laaksonen, V. 2022. *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2017. *Ralla: Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät*. Ralla Oy.
- Lumme, R., Leinonen, R., Leino, M., Falenius, M. & Sundqvist, L. 2007. *Opinnäytetyön ohjausprosessi*. Virtuaaliammattikorkeakoulun opiskelumateriaali.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL). 2022. *Päiväkoti-ikäisen lapsen kaverisuhteet*. Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/>. Viitattu 25.7.2022.

Martinez-Abarca, T. & Nurmi, R. 2015. *Loikaten leikkiin – rohkeasti rooliin! Draamakasvatusta 1–7-vuotiaille*. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Pepler, D., Craig, W., & Connolly, J. 1997. *Bullying and Victimization: The Problems and Solutions for School-aged Children*. Fact Sheet Prepared for the National Crime Prevention Council of Canada.

Pohjannoro, H. & Tajjala, B. 2007. *Näkökulmia toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Opettajankoulutuksen kehittämishanke. Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8232/pohjannoro.hannu.tajjala.beata.pdf?sequence=2>. Viitattu 28.11.2022.

Poikkeus, A.-M. 2011. *Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteisen perusta*. Teoksessa T. Aro, & M.-L. Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi: itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Niilo Mäki instituutti, 80–104.

Raudaskoski, L. 2022. Luentomateriaalit. Tutkimus- ja kehittämistoiminta.

Robson, C. 1995. *Real world research. A resource for social scientists and practitioner-researchers*. 5. painos. Oxford: Blackwell.

Salmivalli, C. 2005. *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Suvilehto, P. 2016. *Leikki vuoden jokaiselle päivälle*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Toivanen, T. 2022. *”Mennäänkö me taas sinne ruumaan?” -Draaman riemua*. Teoksessa I. Ruokonen (toim.) *Ilmaisun ilo. Käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen*. Keuruu: Otavan kirjapaino OY, 105–115.

Turun yliopisto. 2018. *Eettisen periaatteet ja tietosuoja*. Saatavissa: <https://sites.utu.fi/smak/fi/eettiset-periaatteet-ja-tietosuoja/>. Viitattu 20.4.2023.

Varhaiskasvatustalaki 540/2018. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Viitattu 29.7.2022.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: PunaMusta Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Turenki: Hansaprint Oy.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.

Ensimmäinen tuokio: ryhmässä toimimisen taidot

Tarvikkeet: kuvakortti ja tarina, ryhmän säännöt, tai jos niitä ei ole kirjoitettuna, iso kartonki, erivärisiä tusseja, värityskuva Metsälän päiväkodin hahmoista.

Teema ja tavoite:

Ensimmäisen tuokion teema on ryhmässä toimimisen taidot sekä tarkemmin yhteisten sääntöjen noudattaminen. Tavoitteena oman ryhmän sääntöjen kirjaaminen tai mieleen muistuttelu, yhteisten sääntöjen tärkeyden ymmärtäminen.

Huomioitavaa: esim. paikka, istumajärjestys

Tuokion aloitus:

Alkulaulu: Minun maailmani

Esitellään Metsälän päiväkodin väki ja kerrotaan, että tulossa on neljä yhteistä tuokiota Metsälän päiväkodin väen kanssa. Tuokioiden aikana pääsemme auttamaan Metsälän lapsia ja ratkaisemaan heille syntyneitä ongelmatilanteita. Kerrotaan, kuinka tuokiot aloitetaan, sekä tehdään draamasopimus.

Tarina ryhmässä toimimisen taidoista – aikuinen lukee ja lapset näkevät kuvakortin:

Metsälän päiväkodin kasvattaja Päivi Pöllö on saapunut ryhmätilaan ja pyytää lapset istumaan piiriin. Aamupiiri alkaa ja Päivi kyselee lasten viikonloppukuulumisia. Onerva Orava ei malta kuunnella ja höpöttelee omia juttujaan. Päivi pyytää Onervaa kuuntelemaan ja antamaan puheenvuoron myös muille. Päivi muistuttaa, että puheenvuoron saa viittaamalla. Onerva malttaa hetkeksi hiljentyä kuuntelemaan, mutta kun on Sulo Siilin vuoro kertoa viikonlopustaan, Onerva puhuu Sulon päälle ja kertoo omat kuulumisensa. Sulo ei saa kerrottua asiaansa loppuun.

Aikuinen aloittaa keskustelun: Miltä Sulosta tuntuu? Mitä Onerva olisi voinut tehdä toisin? Miltä sinusta tuntuisi, jos sinun vuorollasi toinen puhuisi? Miksi on tärkeää, että meillä on yhteiset säännöt? Mitä muita yhteisiä pelisääntöjä meillä on kuin puheenvuoron odottaminen?

On tärkeää noudattaa ryhmän sääntöjä ja antaa puheenvuoro myös muille. Kaikki lapset saavat vuorollaan kertoa, kun malttavat odottaa omaa vuoroaan. Mitä muita yhteisiä pelisääntöjä on kuin vuoron odottaminen? Esimerkiksi toisen kuunteleminen, leikkitarvikkeiden jakaminen ja jonottaminen (Laaksonen 2021, 93.)

Keskustellaan ja luetaan yhdessä aikaisemmin kirjoitetut ryhmäsäännöt tai jos niitä ei ole, kirjoitetaan ne isolle kartongille ja jokainen lapsi ”allekirjoittaa” ne (nimi, sormenjälki, kädenjälki). Jos ryhmäsäännöt jo löytyvät valmiiksi, väritetään värityskuva Metsälän hahmoista.

Tuokion purkuvaihe: peukkupalautte. Ohjaaja kysyy, millaisia tunteita ja ajatuksia tarinan eri vaiheet herättivät ja lapset osoittavat peukalolla ylös, alas tai keskivälille.

Kysymykset esim. tykkäsin Metsälän päiväkodin hahmoista, säännöt ovat tärkeitä, tämä tuokio oli kiva, haluan kuulla lisää Metsälän päiväkodin tapahtumista, sääntöjen kirjoittaminen on hyvä asia.

Toinen tuokio: vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot

Tarvikkeet: kuvakortti ja tarina, tunnekortit, pöytäteatterinuket, tiuku tai kello, paikka, jossa esitetään

Teema ja tavoite: Teemana on vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot sekä tarkemmin anteeksipyyttäminen ja -antaminen, sekä ristiriitojen selvittäminen.

Huomioitavaa: esim. paikka, istumajärjestys

Tuokion aloitus: alkulaulu, draamasopimus

Tarina vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidoista – aikuinen lukee ja lapset näkevät samalla kuvan *Metsälän päiväkodissa on lelupäivä. Onerva Orava on saanut alkuun mukavat leikit käpylehmällään Kaino Ketun kanssa. Leikit sujuvat mukavasti yhteistuumin. Sulo Siili on unohtanut oman lelun kotiin ja katselee käsissään olevaa päiväkodin lehtiharavaa, jolla on tähän asti leikkinyt. Onervan käpylehmä kiinnostaa Suloa kovasti. Sulo kävelee Onervan ja Kainon luo ja hetken mietittyään alkaa reppiä käpylehmää Onervan käsistä. Samassa Sulon piikit raapaisevat Onervan tassuun naarmun ja Onervaa alkaa kovasti itkettää. Kaino menee väliin ja lyö Suloa.*

Aikuinen aloittaa keskustelun: Mikä tilanteessa meni väärin? Miltä Onervasta tuntuu? (surullinen, pettynyt) Mitä tunteita Sulo mahtoi tuntea? (utelias, kateellinen) Mitä Sulo olisi voinut tehdä toisin? Mikä tunne sai Kainon lyömään Suloa? (viha, suuttumus) Onko oikein tehdä niin? Entä olisiko Kaino voinut tehdä jotain toisin? Materiaalina tunnekuvakortit, yhdistetään kuva nimettyihin tunteisiin. Matkitaan eri tunteisiin liittyviä ilmeitä ja mietitään, miltä mikäkin tunne tuntuu.

Miten tilanne jatkuu? Lapset ehdottavat, aikuinen esittää koko tilanteen alusta loppuun nukketeatterina, jonka jälkeen lapset voivat myös esittää omia ratkaisujaan tilanteeseen.

Purkuvaihe: Tunnepatsas. Ohjaaja pyytää kutakin lasta asettumaan patsaaksi, joka kuvastaa tunnetta tai vireystilaa yhteisen tarinan ja esityksen jälkeen. Ohjaaja voi aluksi itse näyttää kehollaan muutama esimerkin, esim. innostunut, väsynyt tai mietteillä.

Kolmas tuokio: vuorovaikutukseen liittymisen taidot

Tarvikkeet: kuvakortti ja tarina, nukke- tai pöytäteatterinuket, tiuku tai kello, paikka, jossa esitetään

Teema ja tavoite: Teemana tuokiossa on vuorovaikutukseen liittymisen taidot.

Huomioitavaa: esim. paikka, istumajärjestys

Tuokion aloitus: alkulaulu, draamasopimus

Tarina vuorovaikutukseen liittymisen taidoista -aikuinen lukee ja lapset näkevät kortin kuvan:
Onerva ja Janni ovat rakentaneet hienon hiekkalinnan ja leikkivät sen äärellä. Kaino katsoo kivaa leikkiä ja häntä harmittaa, ettei itse ole mukana noin kivassa leikissä. Kaino juoksee paikalle ja suoraan läpi hiekkalinnan, joka särkyi. Jannia alkaa itkettää ja Onerva alkaa huutaa Kainolle: senkin tyhmä! Mää kerron Päiville!

Miten tilanne jatkuu? Miltä lapsista tuntuu? Miten olisi voitu toimia toisin? Lapset ehdottavat oikeita tapoja toimia ja saavat esittää ratkaisunsa nukketeatterina.

Purkuvaihe: Väittämäleikit. Lapset istuvat (tuoleilla) piirissä. Ohjaaja lausuu väittämiä ja kaikki ne lapset, jotka ovat väittämän kanssa samaa mieltä, nousevat seisomaan ja vaihtavat paikkaa. Väittämät esim. Olen joskus halunnut liittyä toisten leikkiin, mutta en ole osannut sanoa sitä oikein. Ei ole kilttiä mennä pilaamaan toisten leikkiä, jos itse haluaisi siihen mukaan. Oli oikein, että Onerva huusi Kainolle, kun se särki hiekkalinnan.

Neljäs tuokio: toisten huomioon ottamisen taidot

Tarvikkeet: kuvakortti ja tarina, eläinpäähineet, mahdollisesti hame, tiuku tai kello, rekvisiittaa ja lavasteita jos haluaa

Teema ja tavoite: Teemana toisten huomioon ottamisen taidot, sekä tarkemmin erilaisuuden hyväksyminen ja toisen asemaan asettuminen.

Huomioitavaa: paikka, istumajärjestys

Tuokion aloitus: alkulaulu, draamasopimus

Tarina toisten huomioon ottamisen taidoista – aikuinen lukee ja lapset katsovat kuvaa:

Metsälän päiväkodin lapset ovat leikkimässä ja ryhmään saapuu uusi lapsi. Opettaja Päivi Pöllö esittelee uuden tulokkaan: "Hei lapset, tässä on uusi ryhmämme jäsen, Patrik Panda." Patrik puhua pulputtaa hyväntuulisesti, tanssahtelee iloisesti paikasta toiseen ja kikattelee kirkkaalla äänellä.

- Tuo on ihan tyhmä, kattokaa sen hametta, eikö olekin ruma? Eihän eläimet voi käyttää hametta! kuiskaa Janni Sulolle ja Kainolle. Kolmikko hihittelee keskenään, "hame eläimellä" ja "eihän pandat kuulu meidän metsään". Kukaan ei halua leikkiä Patrikin kanssa, Patrik jää yksin ja hän menee piiloon kiven taakse. Päivi Pöllö saapuu paikalle ja ihmettelee, "mitä täällä tapahtuu?"

Miltä Patrikista mahtaa tuntua? Toimivatko Metsälän lapset oikein? Miten tilanne voisi jatkua? Lapset saavat näytellä tilanteen ja loppuratkaisun itse.

Loppuvaihe: Nurkat/paikat. Ohjaaja asettaa tilaan eri kohtiin kunkin tarinan hahmon. Ohjaaja tekee kysymyksiä tarinasta ja lapset asettuvat mielipiteensä mukaisesti valitsemansa hahmon kohdalle. Oma mielipide perustellaan ja niistä keskustellaan. Kysymyksiä esim. kuka oli tarinassa tuhmin? Kenelle tuli paha mieli? Kenen hahmon kaveri haluaisit olla? Kuka tarinan hahmoista haluaisit olla itse?

Lopuksi kerrotaan lapsille, että tämä oli Metsälän päiväkodin viimeinen tarina. Voidaan muistella, millaisia tärkeitä asioita on opittu tarinoiden ja esitysten myötä. Kerrotaan, että teatterimateriaalit saavat nyt jäädä lasten omiin teatteriesityksiin ja leikkeihin.

Palaute koko projektista esim. jatkumo: jatkumo on menetelmä, jossa otetaan kantaa. Ohjaaja asettaa narun tai maalarinteipin viivaksi lattialle ja nimeää jatkumon ääripäät, esim. kyllä-ei, hauska-ikävä, oikein-väärin. Ohjaaja kysyy aiheen kannalta keskeisen kysymyksen ja lasten tehtävänä on asettua jatkumolle omaa mielipidettä vastaavaan kohtaan.

Kysymykset esim. tykkäsin Metsälän väestä, kuvat olivat kivoja, opin uusia/tärkeitä asioita, tuokiot olivat kivoja, tehtävät/esitykset olivat kivoja.

Draamasopimus

Pääsemme kohta yhdessä leikkimään ja esittämään Metsälän päiväkodin tarinaa.

Näytellessä voimme kokeilla erilaisia rooleja.

Roolissa ei aina käyttäydytä ja toimita niin kuin itse oikeasti käyttäytyisimme, vaan silloin saa kokeilla, miltä tuntuu olla joku muu.

Oikeita ja väärä tapoja näytellä ei ole, vaan jokainen saa osallistua miten itselleen hyväksi kokee.

KAVERITAITOTUOKIOT- Tutkimuspäiväkirja

Tuokion osa-alue:

Havainnot, ideoita, suunnitelmia:

Kysymyksiä tai ajatuksia, joita heräsi:

Miten tuokio eteni:

Lasten kommentteja ja reaktioita:

MIRAN TUTKIMUSPÄIVÄKIRJA

11.1.2023

ENSIMMÄISET TUOKIOT

RYHMÄ A Pidin ensimmäiset kaveritaitotuokiot. Koska ryhmä on iso, jaoin sen kahteen pienryhmään ja ensimmäiselle ryhmälle pidin tuokion aamupäivällä. Tuokiota edelsi aika pitkäksi venynyt aamupiiri, joten hetki ei ollut otollisin istumiselle, keskustelulle ja keskittymiselle. Yksi lapsi menikin mahalleen makaamaan ja pian muutkin matkivat, mutta koska keskittyivät siinä asennossa kuitenkin koko ajan kertomaani tarinaan ja esittelemiini hahmoihin, annoin heidän seurata tarinaa vatsallaan. Keskustelevaan pyysin nousemaan istuallaan. Aamun ryhmä oli aktiivinen puhumaan ja lapset osasivat heti kertoa tarinasta, mikä meni väärin ja miten olisi pitänyt toimia. Ryhmän sääntöjä muistettiin hyvin ja juttelu tapahtui aluksi vuorotellen vastauksia huudellen, mutta sitten yksi lapsi alkoi vastata koko ajan ja puhui pitkiä vastauksia, niin silloin muistutin puheenvuoron pyytamisestä ja toisten kuuntelemisesta, josta juuri puhuttiin. Palaute oli pääosin positiivista peukkupalautteella kysyttynä. Kommentteja lasten suusta: ”Ihan parasta” ja nosti kymmenen sormeaa pystyyn, ”Oli tosi kivaa” ja ”Jee”. Yhden mielestä oli ”aika tylsää”.

RYHMÄ B Iltapäivän ryhmässä jaksettiin istua hyvin paikoillaan ja seurata tarinaa. Lapset viittasivat oma-aloitteisesti puheenvuoron saamiseksi ja keskustelu oli rauhallisempaa kuin aamun ryhmällä. Tarinan hahmot kiinnostivat lapsia ja halusivat kuulla lisää Metsälän päiväkodin tapahtumista. Peukkupalautteella tuli positiivista palautetta ja tuokiosta pidettiin paljon.

Suunnitelmasta poiketen esittelin jo ennen tarinan alkua pöytäteatterihahmot ja laitoin ne esille lattialle. Tarinaa lukiessani samalla myös liikutin hahmoja ja esitin tarinaa hahmoilla.

Tuokioiden lopuksi jaoin lapsille värityskuvat, ja värittivät niitä mielellään. Toiset katsoivat mallia pöytäteatterinukeista ja värittivät samanlaisiksi, toiset taas värittivät mielikuvitus värein.

12.1.2023

TOISET TUOKIOT

RYHMÄ B Jaettiin ryhmä taas kahteen pienryhmään. Aamun ryhmä oli eilinen iltapäiväryhmä. Laitoin matalalle pöydälle vihreän huopakankaan alustaksi ja asettelin ensin puut ja pensaat siihen. Otin hahmon kerrallaan pöydälle ja nimettiin ne lasten kanssa. Luin tarinan ja lapset kuuntelivat. Keskustelussa huomattiin taas mikä meni väärin ja annettiin hyviä vaihtoehtoja, kuinka olisi pitänyt toimia. Esitin tarinan hahmoilla ensin alkuperäisen tarinan mukaan ja sitten korjasin lopun lasten ohjeiden mukaisesti. Sitten annoin lapsille vuoron esittää teatteria joko tarinan mukaisesti tai jokin muu leikki-tilanne. Esitysryhmiä tuli yhteensä kolme, kun kaikki yhtä lukuun ottamatta halusivat esittää. Lasten esityksissä tuli kivoja leikki-tilanteita, joissa sovittiin yhdessä leikeistä ja leikittiin ensin käpylehmällä, sitten piilosta ja hippaa. Tässä ryhmässä osattiin esittää hienosti ja reippaasti. Tunnepatsas-palautteella tuli pääosin positiivista palautetta iloisin tunnepatsain. Yksi oli harmistunut tunnepatsas ja kun kysyin syytä, mistä jäi harmistunut olo, hänen vastauksensa oli ”kun piti vaan istua ja katsoa”. Hän oli juuri se lapsi, joka ei itse halunnut mennä esittämään. Sanoinkin, että sehän oli hänen oma valintansa ja kannustin, että kannattaa seuraavalla kerralla osallistua myös esittämiseen. Lasten kommentteja oli taas ”Tosi kivaa”, ”Tykkäsin täysii” ja peukkuja oli iloisilla patsailla pystyssä.

RYHMÄ A Toinen ryhmä kuunteli ja jutteli myös hyvin, mutta esitykset eivät oikein sujuneet samalla tavalla kuin ensimmäisellä ryhmällä. Ensimmäisessä esityksessä ei kukaan aluksi puhunut mitään, joten koitin vähän johdatella, että esitättekö sen tarinan ja mitä Sulo Siili nyt mieltii ja tekeekään. Hahmon esittäjä on kuitenkin arempi puhumaan, joten Sulo Siili pysyi hiljaisena ja vihdoin Onerva Orava pyysi Suloa leikkimään heidän kanssaan käpylehmillä, ja kehuin, kuinka hienosti se oli tehty, että hokkasivat Sulon haluavan tulla leikkimään ja pyysivät hänet mukaan, vaikka hän ei uskaltanutkaan itse tulla kysymään. Toista esitystä alkoi johtaa sama lapsi, joka eilisellä tuokiolla olisi ollut koko ajan äänessä. Esitys loppui valitettavasti siihen, että häntä alkoi kiukuttaa, kun esitys ei mennyt kuten hän olisi halunnut. Hän otti kaikki hahmot käteensä eikä meinannut antaa niitä takaisin. Koitin jutella, että mitenkäs leikissä sovitaankaan säännöt ja voiko yksi vain päättää miten toisten pitää tehdä, mutta hän ei ollut valmis kuuntelemaan. Koitin vielä improvisoida uuden esityksen, jossa yksi eläinhahmo määräili miten toisten pitäisi leikkiä ja mitä sanoa, ja muut lapset kyllä hokkasivat, että tässä esityksessä oli samanlainen tilanne kuin äsken tapahtuneessa, mutta tämä lapsi ei sitä nyt suostunut ottamaan kuuleviin korviinsa. Patsaspalautteella tuli taas iloisia, kädet tai peukut ylhäällä olevia patsaita, paitsi tämä yksi lapsi näytti murjottavaa patsasta, selkä muihin päin käännettynä. Kysyin mistä hänelle jäi huono mieli ja vastaus oli, että kun hän ei saanut esittää! Hoksautin häntä, että hänhän sai esittää kaksi kertaa, kun oli mukana myös improvisaatioesityksessäni. Sitten hän korjasi, että” tätä patsasta vain harmittaa, kun se esitys loppui kesken”.

13.1.2023

KOLMANNET TUOKIOT

RYHMÄ B Ensimmäisellä ryhmällä oli kaveritaitotuokio taas pitkäksi venähtäneen aamupiirin jälkeen, joten ennen tuokion aloittamista, tehtiin Leppäkertun aamujumppaa musiikin tahdissa, jotta saatiin hiukan istumista ja keskittymistä katkaistua ja purkaa energiaa liikkeeseen. Sen jälkeen lapset jaksoivatkin keskittyä hienosti ja saimme hyvät keskustelut tarinoista aikaiseksi.

Tällä kertaa jokainen lapsi halusi osallistua teatteriesitykseen, myös hän, joka eilen ei halunnut ja oli sitten tylsistynyt, kun piti vain istua ja kuunnella. Tämä ryhmä sai aikaiseksi monta hienoa esitystä, joissa eläinlapset menivät sekä väärällä tavalla, että oikealla tavalla leikkiin mukaan, mutta lopputuloksena oli aina sopu ja mukavat yhteiset leikit ja kehuinkin lapsia siitä, kuinka aina päästiin puhumalla kaikille hyvään lopputulokseen.

Väittämäpiirileikissä usea vaihtoi paikkaa sen merkiksi, että on itekin joskus halunnut leikkiin, mutta ei ole osannut oikein kysyä. Yhden lapsen suusta tulikin, että ”silloin voi pyytää aikuiselta apua”, mikä olikin hieno kommentti ja huomaaminen! Korostin, että todellakin me aikuiset olemme täällä juuri sitä varten, että voimme auttaa lapsia sellaisissa tilanteissa, joissa eivät itse koe osaavansa toimia. Kun väittämänä sanoin, että tämä tuokio oli kiva, kaikki vaihtoivat paikkaa, eli olivat väittämän kanssa samaa mieltä. Yksi lapsi sanoi, että ”kunpa nää ei loppuis koskaan, harmi ku on enää yks jällellä!” Olin siis ensimmäisellä kerralla sanonut, että tuokioita tulee olemaan yhteensä neljä.

RYHMÄ A

Iltapäivän ryhmä oli aika levoton, eivätkä meinanneet jaksaa keskittyä. Jonkun verran saatiin kuitenkin keskustelua aikaiseksi ja kaikki halusivat esittää. Esitykset olivat hiljaisia, ja esittäjät pyöriivät pöydän ympärillä siten, että välillä joku oli selin yleisöön, josta toiset sitten harmistuivat ja komensivat pöydän taakse. Kovin selkeää juonta ei näistä esityksistä selvinnyt, mutta aplodit saivat silti. Jos esitys alkoi venyä liian pitkäksi ja yleisö alkoi olla levoton, katkaisin esityksen kelloa kilistämällä. Muutenkin käytin kelloa aina esitykset alun ja lopun merkiksi. Tällä kertaa neiti x ei ollut paikalla, joten ylimääräiseltä draamaltakin vältyttiin.

16.1.2023

NELJÄS TUOKIO

Olosuhteiden pakosta jouduin pitämään viimeisen tuokion koko isolle ryhmälle kerrallaan. Patrik Panda aiheutti ihastuneita huokauksia. Suunnitelmasta poiketen esitin kohtauksen ensin itse pöytäatterina, jonka jälkeen annoin lapsille päähineet ja he saivat esittää näytelmän itse. Esitysryhmät valittiin arpomalla, minkä sitten totesinkin olleen hieman huono ratkaisu, sillä ensimmäiseen esitykseen sattui arat ja hiljaiset lapset ja muutenkin kun ryhmät sekoittuivat, eivätkä lapset saaneet valita omaa esitysryhmäänsä, kemiat, taidot ja vuorovaikutus ei toiminutkaan aina niin hyvin. Muutenkaan kaikki eivät nyt isossa ryhmässä rohkaistuneet esittämään, mikä oli hieman harmi. Saimme kuitenkin pari oikein hyvääkin esitystä ja keskustelussa oli hienoja argumentteja, kuten ”ei saa haukkua toisten vaatteita tai ulkonäköä, ne on kaikilla ihan hyviä”.

Purkuvaiheessa lapset saivat asettua sen hahmon kohdalle mikä oli hänen vastauksensa väittämään. Kysymykseen kenelle tuli paha mieli yksi meni Janni Jäniksen kohdalle, ja kun kysyin miksi luulet hänelle tulleen pahan mielen, hän vastasi, että ”ku se kiusas”. Toiset olivat ensin sitä mieltä, että ei kiusaajalle voi tulla paha mieli, mutta lopulta joku hoksasi, että sillä voi olla paha mieli ja siksi se kiusaa ja toinen, että sille voi tulla paha mieli, kun se ymmärtää, että se on tehnyt väärin. Joku meni myös Päivi Pöllön, eli aikuisen kohdalle ja sanoi, että ”sille tuli paha mieli, kun ne lapset kiusas sitä Patrikkia”. Miten fiksuja lapset ovatkaan!

Joka tuokiolla ennen esitysten alkua kävimme läpi draamasopimuksen ja kilkutin kelloa jokaisen esityksen alkamisen ja loppumisen merkiksi. Nämä rituaalit toivat mielestäni tuokioille mukavasti selkeyttä ja rakennetta, ja kellolla pystyi päättämään esityksen, joka olisi vain jatkunut ja jatkunut aina uusilla eläinlasten leikeillä.

Valitettavasti en kerennyt viimeistä jatkumo-palautetta pitämään, koska meillä alkoi olla kiire koulutukseen, jonka jälkeen minulla olikin koulupäivät ja sen jälkeen 3 viikon sairasloma. Kysyin kuitenkin suullista palautetta lapsilta ja se oli erittäin positiivista. ”Seuraavaksi voisi olla Peikkometsän päiväkotit”, sanoi yksi lapsi, toivoen samanlaisten tuokioiden jatkumista. Joku harmitteli, kun nyt ne loppui ja moni lapsi sanoi, että ”oli tosi kivvaa!”

SUVIN TUTKIMUSPÄIVÄKIRJA

ENSIMMÄISET TUOKIOT 10. JA 11.1.2023

Pidin kaksi tuokiota, sillä ryhmässämme on 18 lasta ja koin, että koko ryhmälle tuokion pitäminen olisi haastavaa. Ensimmäiseen ryhmään osallistui 6 lasta. He olivat iältään 4-vuotiaita. Toiselle tuokiolle osallistui myös kuusi lasta, he iältään 4–5-vuotiaita.

Havaitsin, että sijainnilla oli merkitystä. Ensimmäisen ryhmän tuokion vedin lattialla lasten kanssa istuen, jolloin kaikki pääsivät lähelle pöytäteatteria. Toisen tuokion vedin ruokahuoneessa pöydän ympärillä istuen, jolloin kaikilla lapsilla ei ollut niin läheistä kontaktia pöytäteatteriin. Ensimmäinen, läheisempi, tuokio oli enemmän lapsia innostava. Toisella tuokiolla lapset jäivät kauemmaksi hahmoista ja heidän keskittymisensä tuokioon oli vaihtelevampaa kuin ensimmäisen tuokion lapsilla. Ensimmäisen ryhmän kanssa luin kortin ja katsottiin tilanne läpi myös pöytäteatterinukeilla. Jutelimme tilanteesta ja lapsilta tuli hienoja oivalluksia pienen johdattelun jälkeen, mikä olisi voinut mennä vähän höpsösti tilanteessa. Aloimme pohtimisen jälkeen kirjata ylös ryhmämme sääntöjä, sillä niitä ei ole kirjattu mihinkään ylös. Lapsilta tuli hienosti erilaisia sääntöjä ryhmällemme ja monet ujommatkin lapset niitä kertoivat. Listasimme ylös mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Lisäksi pohdimme, että miksi näin on. Saimme kasaan pitkän listan sääntöjä, jotka kokosimme isolle kartongille ja laitoimme esille ryhmän tiloihin.

Lapset olivat erittäin kiinnostuneita pöytäteatterinukeista, joten annoin heidän käsitellä niitä tuokion jälkeen. Lisäksi kiinnostusta herätti mysteerihahmo, joka vähän vilahti, kun asettelin tähän tuokioon liittyviä hahmoja paikoilleen. Jouduin puuttumaan kovaan kohteluun, sillä osalla lapsista ne olivat heti lyömässä toista nukkea ja niillä alettiin surutta pätkimään. Puhuimme samalla lelujen ja tavaroiden käsittelystä ja siitä, että toisesta ei tunnu kovin mukavalta, että tavaroita kohdellaan niin huonosti. Onneksi nuket selvisivät seuraavalle tuokiolle.

TOISET TUOKIOT 17. JA 18.1.2023

Tuokio aloitettiin alkulaululla ja draamasopimuksen läpikäymisellä. Kerrattiin hahmojen nimet ja niille lapsille, jotka eivät olleet osallistuneet ensimmäiselle tuokiolla kerroin Metsälän päiväkodin hahmoista ja tuokioistamme yleisesti. Luin tarinan lapsille ja samalla havainnollistin tilanteen pöytäteatterinukeilla. Ensimmäiseltä tuokiolta oppineena pitäydyin lattiatasolla pidettävissä tuokioissa, joissa olin samalla tasolla lasten kanssa ja jossa he olivat lähellä pöytäteatteria molemmilla tuokiolla. Lapset jakautuivat taas ensimmäisellä tuokiolla oleviin 4–5-vuotiaisiin ja toisella tuokiolla 5-vuotiaisiin.

Ensimmäiselle tuokiolle osallistuneet lapset olivat innokkaasti mukana ja pari hiljaisempaa lasta katsoivat kiinnostuneina vieressä, kun pohdimme mahdollisia ratkaisuja pulmatilanteeseen. Näytelimme tilanteen uudestaan ja lapset saivat näytellä pöytäteatterinukeilla mahdollisia ratkaisuja. Osa lapsista seurasi ohjeistusta ja esittivät nukeilla ratkaisuja hahmojen kiistaan. Osa taas kiinnosti vapaampi leikki pöytäteatterinukeilla. Hetken leikittyään, pyysin lapsia nousemaan ylös ja kertasimme yhdessä erilaisia tunteita, ja miltä ne voisivat näyttää patsaina ja millaisia ilmeitä niillä voisi olla kasvoillaan. Alkuun ehdotin, että jokainen lapsi voisi yksin näyttää tunnepatsaansa, mutta tämä ei oikein innostanut lapsia. Lopulta teimme yhdessä kaikki patsaita, joilla oli erilaisia tunteita. Kyselin tuokion lopuksi sanallisesti mielipiteitä tuokioon liittyen ja ryhmän lapset olivatkin innoissaan tästä tuokiosta ja tarinasta.

Toisen ryhmän kanssa oli tahmeampaa. Olimme nyt asettuneet lattiatasolle tuokiota pitämään ja lapsilla oli eri energia jo alkuun verrattuna ensimmäiseen ryhmään. Viskareista koostuva ryhmä ei ollut kovin innoissaan kaveritaitotuokiosta ja tilanne oli muutenkin vähän erikoinen, sillä tilassa oli minun

lisäksi kolme muuta aikuista. Ryhmässämme oli sijainen sinä päivänä ja hän tuli tuokiolle mukaan, lisäksi ryhmämme avustaja jäi tilaan sekä siviilipalvelustaan päiväkodissamme suorittava nuori mies

LIITE 4/5

oli myös läsnä. Loput ryhmän lapsista oli toisessa tilassa tekemässä muita hommia ryhmän lastenhoitajan kanssa. Jälkikäteen ajateltuna minun olisi pitänyt pyytää ainakin kahta poistumaan, sillä lapset reagoivat tilanteeseen. Laitoin tuokion alkuun alkulaulun soimaan, mutta kukaan lapsista ei innostunut sitä mukana laulamaan. Olin valmistanut laulun sanoihin liittyen, Miran esimerkkiä seuraten, kuvataulun, jota katsomalla oli helpompi seurata laulun sanoja. Laulun jälkeen siirryimme tarinaan ja pöytäteatteriosioon. Keskustelussa lapset eivät olleet innokkaita vastailemaan ja osalla tekeminen meni ihan höpöttelyksi. Emme oikein edenneet asiassa ja siirryimme tunteiden käsittelyyn, mutta tämäkään asia ei ottanut lapsiryhmässä innostusta alleen, joten päätin lopettaa tuokion siihen, sillä en kokenut hyödylliseksi jatkaa. Kysellessäni mielipiteitä tuokiosta en saanut kovinkaan hyvää palautetta.

KOLMAS TUOKIO 25.1.2023

Kolmannen tuokion pystyin pitämään aikataulullisista syistä vain yhdelle ryhmälle. Ryhmä koostui kuudesta 4–5-vuotiaasta. Aloin puhumaan tuokiosta ja yksi lapsista huomautti minulle, että alkulaulu puuttuu. Laitoinkin sen sitten heti soimaan ja yhdessä lasten kanssa laulettiin se läpi. Lapsiryhmäämme oli tullut uusi lapsi ja hän olikin ensimmäistä kertaa mukana kaveritaitotuokiolla. Kerroin hänelle mitä tuokioilla tapahtuu ja kävimme läpi draamasopimuksen ja edellisiä tarinoita alkuun. Luin tarinan ja esitin sen samalla pöytäteatterilla. Tarinan jälkeen käymme läpi siinä tapahtunutta harmittavaa asiaa. Lapset osaavat hienosti sanoittaa mikä meni vikaan ja antavat hyviä ehdotuksia mahdolliseksi ratkaisuksi: ”Ne vois kertoa aikuiselle.” ja ”tuota jänistä harmittaa.” Lapset näyttelivät tarinan uudestaan pöytäteatterilla ja tällä kertaa pienessä, rauhallisessa ryhmässä esitys sujuikin hienosti. Purkuvaiheessa emme ottaneet väittämäleikkiä tuoleissa, sillä tila, jossa olimme, oli aika pieni, vaan kävimme niitä läpi käsiä nostamalla. Osa lapsista hieman hämmentyi väittämistä ja osa vastaili niihin reippaammin. Huomiona oli se, että lapsiryhmän koko ja sen hetkinen vireystila vaikuttaa suuresti tuokion sujuvuuteen.

NELJÄNNET TUOKIOT 31.1. JA 1.2.2023

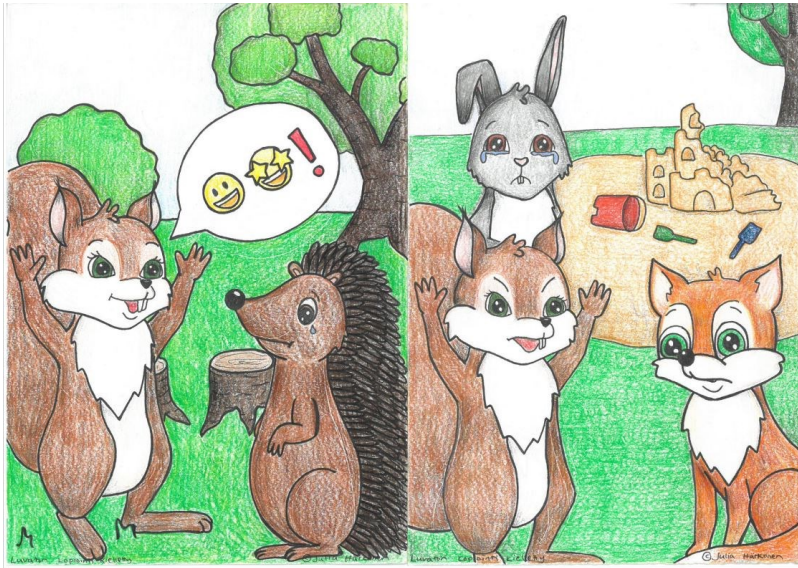
Neljännet ja viimeiset tuokiot pidin tammikuun lopussa ja helmikuun alussa. Lapset oli jaettu taas kahteen pieneen ryhmään.

Ensimmäisen ryhmän kanssa aloitimme taas alkulaululla, laulu soi tällä kertaa taustalla, kun asettelín pöytäteatteria paikoilleen. Kertasimme draamasopimuksen ja viimeisen kerran kunniaksi kysyin lapsilta, haluaisivatko he kuulla kaikki tarinat uudelleen. Tämä oli lapsista hyvä idea ja he mielellään kuuntelivat kaikki tarinat ja katsoivat tarinoiden kuvia. Sitten siirryimme päivän tarinaan, luin sen ja esitin pöytäteatterilla. Lapsia kiinnosti kovasti uusin hahmo, Patrik panda. Lasten kanssa keskusteltiin miltä Patrikista mahtoi tuntua ja miksi. Hienosti taas lapset hoksasivat tarinan opetuksen. Osa lapsista oli taas innokkaampia osallistumaan ja osa mielellään katseli. Jaoin päähineet lapsien käytettäväksi ja he saivat valita kuka tarinan hahmoista halusi olla. Patrik herätti eniten kiinnostusta ja piti-kin lapsia toppuutella, että kaikki halukkaat saavat vuorollaan pitää sitä päähinettä. Kaikki löysivät mieluisan hahmon ja leikkivät niitä aikansa. Keskusteltiin näin, että kuka oli tarinassa tuhmimmin ja osa lapsista osoittivat tuhmimmaksi Janni Jäniksen, mutta eivät osanneet sanoa oikein miksi. Hahmoista itselleen mieluisimman valinnassa jako oli aika laaja, osa halusi olla Patrik, yksi halusi olla Päivi pöllö. Aikataulullisista syistä emme ottaneet jatkumopalautetta vaan kysyin suullisesti ovatko tuokiot olleet mieluisia ja kaikki tämän ryhmän lapset sanoivat tykänneensä tuokioista. Kerroin lopuksi vielä

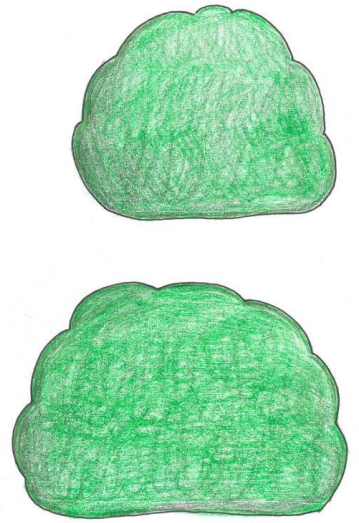
uudestaan, että tämä oli viimeinen tuokio ja että tarvikkeet jäävät ryhmään leikkeihin. Lisäksi näytin värityskuvia, joita olin tulostanut ryhmän värityskansioon.

LIITE 4/6

Toisen ryhmän kanssa aloitimme myös alkulaululla. Laulun jälkeen kertasimme draamasopimuksen sekä kävin läpi tässä vaiheessa, että on viimeinen Metsälän tuokio. Lapsista kaksi oli viskareita, eivätkä he ole olleet aiemmilla kerroilla innostuneita tuokioista. Toinen viskari meni piiloon nojatuolin taakse, mutta pyysin hänet istumaan piiriin, mutta osallistumispakkoa ei tietenkään ollut. Myös tältä ryhmältä kysyin, haluaisivatko he kuulla aiemmat tarinat uudestaan ja kertasimme tarinakortit ennen uuden kortin läpikäyntiä. Tein kuten ensimmäisen ryhmän kanssa, luin tarinan ja esitin tarinan pöytäteatterilla. Tässäkin ryhmässä oltiin innostuneita Patrikista. Yksi lapsista ihmetteli tarinan jälkeen, miksi Patrikillä on hame ja tästä keskusteltiin hetken. Toinen lapsi huomautti, että kaikki saa pukeutua niin kuin haluaa ja kaikki lapset olivat lopulta samaa mieltä. Oli positiivista huomata, että aiemmin vastahankaiset viskarit syttyivät tarinalle ja hahmoille. Lapset esittivät tarinan uudestaan ja kannustin heitä miettimään ratkaisua tarinalle, mutta he olivat enemmänkin innoissaan hahmoista ja kehittivät omia tarinoitaan. Annoin päähineet lapsille käyttöön ja jokainen valitsikin itselleen mieluisan, jopa lapsi, joka alkuun piilotteli nojatuolin takana, innostui tästä. Juteltiin, kuka hahmoista on itselleen mieluisin ja johdattelin juttua takaisin tarinaan ja kysyin, että miksihän Patrikille tuli paha mieli. Kysymykseeni en oikein saanut vastausta ja lapset olivatkin enemmän omissa leikkimaailmoissaan. Oli taas aika lopettaa, emmekä ottaneet jatkumopalautetta tämänkään ryhmän kanssa ja suullisesti kysyttäessä ketkä olivat tykänneet tuokioista, oli positiivista saada hyväksyvä vastaus myös näiltä viskareilta, jotka aiemmin eivät olleet tuokioista tykänneet, muut lapsetkin olivat sitä mieltä, että tuokiot olivat olleet kivoja. Kerroin tällekin ryhmälle, että pöytäteatteri ja päähineet jäävät leikkeihin sekä värityskuvia löytyy värityskansiosta.

1: Ryhmässä toimimisen taidot. 3: Vuorovaikutukseen liittymisen taidot.

Pöytäteatterin pensaat.

2: Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot. 4: Toisten huomioon ottamisen taidot.

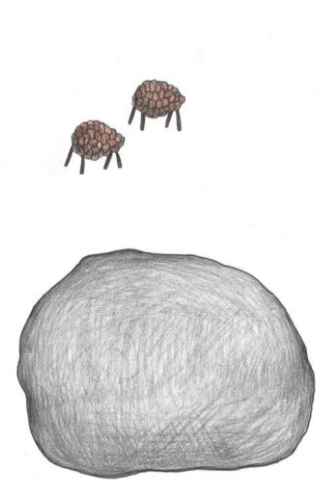
Pöytäteatterin puu.

Pöytäteatterin lehtiharava ja hiekkalinna.

Pöytäteatterin puu.

Pöytäteatterin käpylehmät ja kivi.

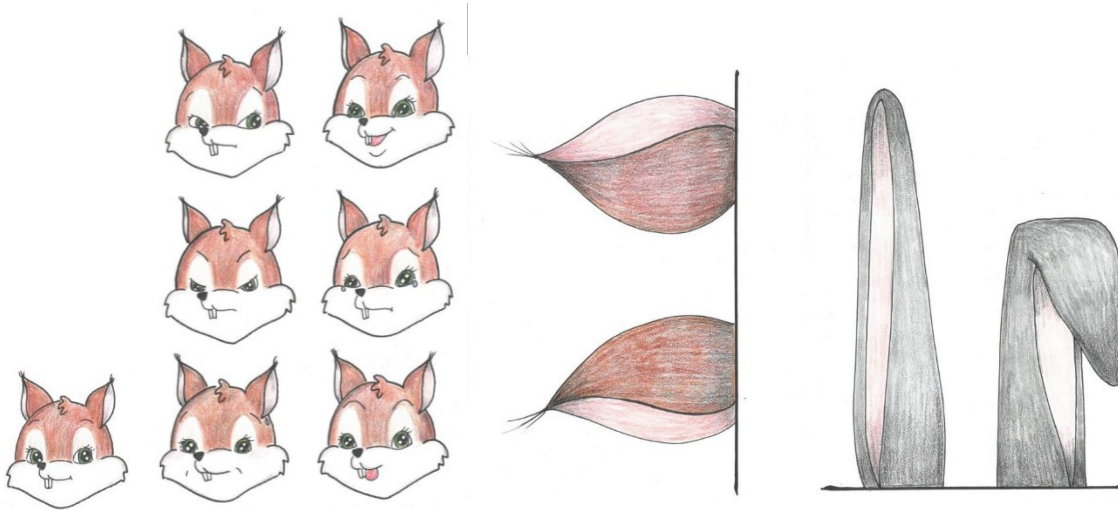

Pöytäteatterihahmot Kaino-Kettu, Janni-Jänis, Patrik Panda ja Päivi Pöllö.

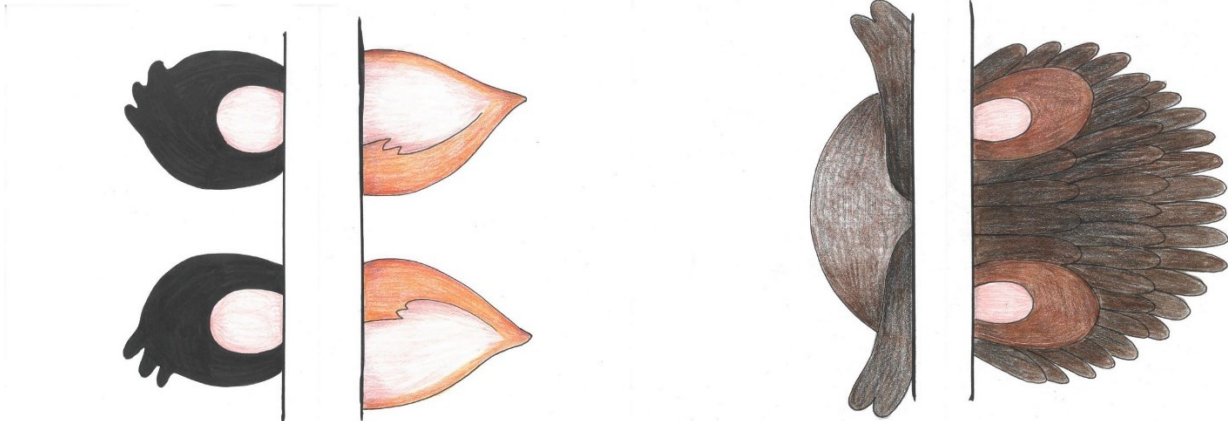
Pöytäteatterin hahmot Onerva-Orava ja Sulo-Siili. Värityskuvat Metsälän päiväkodin hahmoista.

Tunnekuvat: Utelias, kateellinen, iloinen,
vihainen, surullinen, nolostunut, hämmästynyt.

Päähineet roolileikkiin.

Päähineet roolileikkiin.

LIITE 6

PALAUTE SUOPEIKON PÄIVÄKODIN VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJALTA

- Tuokioiden rakenne oli mukava, kun oli joka kerta tarina/teatteri, keskustelu, toiminta (lapset pääsivät itse kokeilemaan eri rooleja ja näyttelemään) ja lopuksi aina kysyttiin lasten mielipide tuokiosta toiminnallisella tavalla.
- Draamasopimus oli hyvä idea, se luettiin joka kerta ja sen avulla muistutettiin lapsia siitä, miten roolissa voi sanoa sellaisiakin asioita, mitä itse ei sanoisi ja mitä mieltä itse ei ole. Näytellä voi monella tapaa ja kaikki tavat on yhtä hyviä.
- Kortit ja hahmot oli mukavat ja lapsille sopivat. Hahmot herättivät lasten mielenkiinnon.
- Kaveritaidot on aina ajankohtainen aihe, kun työskennellään lasten parissa.
- Tuokioissa oli sopivassa suhteessa kuuntelemista ja tekemistä, lasten osallistumista.
- Mira ohjasi tuokiot hyvin eläytyen ja hän otti hyvin huomioon lasten mielipiteitä ja huomioita tarinasta.

PALAUTE LASTENTALO KUUSIPIHAN KASVATTAJILTA

- Tuokioiden materiaalit kiinnostivat lapsia todella paljon
- Kaveritaitojen tärkeys, kertaaminen välillä erittäin suotavaa
- Tuokiot on hyvä toteuttaa pienryhmissä, kuin suunniteltu
- Aktiivinen tuokio hyvä, lapset eivät pitkästy
- Draaman käyttö oli jotain uutta ja erilaista

MINUN MAAILMANI

ALUSSA ON YKSI YSTÄVÄ.

IHAN KOHTA KAKSI.

SITTEN LÖYTYY KOLMASKIN,

KÄY KAIKKI HAUSKEMMAKSI.

PIAN OLLAAN KAIKKI TUTTUJA,

ME TEHDÄÄN PALJON JUTTUJA,

PIIRRETÄÄN JA LAULETAAN,

ILOITAAN JA NAURETAAN,

KINASTELLAAN, SOVITAAN.

SENKIN YMMÄRRÄN.

MONTA UUTTA ASIAA

JOKA PÄIVÄ KUULLA SAA.

OLLAAN SAMAA MAAILMAA,

MINÄ, SINÄ, HÄN.

